

XX a. keramikų Aldonos Ličkutės, Egidijaus Igno Talmanto ir Kristinos Karkaitės-Mazūrienės interviu¹

Rokas Dovydėnas

Vilniaus dailės akademijos Vilniaus fakultetas

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

rokas.dovydenas@vda.lt

——— Vilniaus dailės akademijos meno aspirantūros studijų metu 2004 m. imti giluminiai interviu iš 1950–1970 m. aktyviai dirbusių arba tuo metu studijavusių keramikų Juozo Adomonio², Aldonos Ličkutės³, Kristinos Mazūrienės⁴, Egidijaus Igno Talmanto⁵, Liucijos Šulgaitės⁶, Elenos Venkevičienės⁷. Meno aspirantūros tiriamajame darbe apie LSSR 1956–1970 m. keramiką remtasi literatūra iš 1950–1970 m. kultūrinės spaudos – žurnalų *Dailė*, *Kultūros barai*, *Pergalė*. Be to, pažinti tą laikotarpį padėjo ir dailininkų darbų katalogai bei dailės albumai. Visgi to meto publikacijos buvo gana oficiozinės, o parodų kataloguose pristatyta tik dalis sukurtų darbų. Interviu medžiaga atskleidžia tai, kas neatspindėta tuometėje spaudoje, kokiomis sąlygomis dirbo Lietuvos keramikai XX a. 6–7 dešimtmečiais. Šaltinių tekste pateikiami trys interviu, trumpos trijų autorių biografijos ir interviu kontekstas.

Reikšminiai žodžiai: keramika, sovietmetis, Valstybinis dailės institutas, molis, pano.

1 Straipsnis parengtas gavus Lietuvos kultūros tarybos paramą.

2 Juozas Adomonis (g. 1932).

3 Aldona Ličkutė-Jusionienė (1928–2007).

4 Kristina Karkaitė-Mazūrienė (g. 1948).

5 Egidijus Ignas Talmantas (g. 1934).

6 Liucija Šulgaitė (1933–2013).

7 Elena Venkevičienė (Tulevičiūtė) (1924–2013).

Interviu kontekstas

Taikomajam menui sovietmečiu kelti partiniai reikalavimai. Buvo norima, kad menas atitiktų tris pagrindinius socialistinio realizmo principus: būtų lojalus (partinis), teisingai perteiktų ideologiją (idėjinis) ir būtų prieinamas darbo liaudžiai (liaudiškas). Po asmens kulto pasmerkimo 1956 m. SSKP XX suvažiavimo metu ir SSKP CK nutarimo „Dėl perdėto puošnumo architektūroje“ jau 1957 m. I SSRS dailininkų sąjungos suvažiavime ieškota būdų praplėsti individualių stilių įvairovę, praplečiant socialistinio realizmo sampratą. Šie trys principai keramikoje įgaudavo įvairias formas. Viena jų – ideologinių objektų vaizdavimas ant vazų ir pano. Kita – ant keramikos dirbinių buvo tiesiogiai perkelti liaudies ornamentai, ypač dažnai naudoti būdingi baldų puošybai. Trečias išskirtinis bruožas – autoriai keramikos dirbiniai turėjo būti tiražuojami, kad kuo plačiau pasklistų tarp vartotojų.

Pirmieji dėstytojai, dirbę Vilniaus dailės institute (toliau – VDI) ir formavę uždavinius studentams, būsimeis keramikos specialistams, įgijo išsilavinimą nepriklausomoje Lietuvoje. Liudvikas Strolis⁸ baigė Kauno meno mokyklą (toliau – KMM) ir studijavo Valstybinėje dailės ir amatų konservatorijoje Paryžiuje. Jonas Mikėnas⁹ ir Teodora Slyvauskaitė-Miknevičienė¹⁰ baigė KMM. Pokario metais daugumai dėstytojų žinias teko gilinti Vakariniame marksizmo-leninizmo universitete. Šios prievartinės propagandos mokymo įstagos Vilniuje ir Kaune įsteigtos 1945 m., Klaipėdoje – 1964 m., Elektrėnuose – 1967 metais. Jose dėstyta SSRS istorija, marksizmo-leninizmo filosofija, mokslinio komunizmo pagrindai ir kiti dalykai¹¹. Tai, kad tarpukariu išsilavinimą įgiję dėstytojai buvo geri specialistai, pripažino ir patys sovietai, vis dėlto jie turėjo susipažinti su marksizmo-leninizmo teorija, 1946–1947 m. čia mokėsi 90 proc. Vilniaus universiteto dėstytojų¹².

8 Liudvikas Strolis (1905–1996) 1934–1940 m. dėstė KMM, 1941–1950 m. – KTDDI, 1941 ir 1944–1946 m. direktorius, 1946–1950 m. Keramikos katedros vedėjas, nuo 1946 m. profesorius, 1950–1953 m. dirbo Kauno „Dailės“ kombinate, 1953–1975 m. dėstė LDI, 1962–1975 m. Keramikos katedros vedėjas.

9 Jonas Mikėnas (1899–1988) 1940 m. dėstė KMM, 1940–1943 m. – KTDI, 1945–1951 m. – KTDDI, 1951–1982 m. – LDI, nuo 1977 m. profesorius.

10 Teodora Slyvauskaitė-Miknevičienė (1909–1982) 1945–1951 m. dėstė KTDDI, 1951–1964 m. – LDI, 1951–1962 m. keramikos katedros vedėja, nuo 1957 m. docentė.

11 *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*, t. III (Vilnius: Mintis, 1971), 661.

12 Vladas Gobis, *Vilniaus universiteto partinės organizacijos veikla, LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai XXI* (Vilnius, 1981), 90.

Reikia pastebėti, kad keramikos dėstytojais taip pat pradėdavo dirbti jauni, tik baigę mokslus menininkai, pavyzdžiui, Aldona Ličkutė¹³, Juozas Adomonis¹⁴, Gražina Janina Degutytė-Švažienė¹⁵.

Profesionaliosios keramikos svarbiu centru pokario metais tapo Kauno „Dailės“ kombinatas, įsteigtas 1945 m., perėmus „Dailės“ kooperatyvo turtą. Kombinate naudotos malkomis kūrenamos krosnys, kurios tuo pačiu apšildydavo ir dirbtuves. Čia dirbo Leokadija Belvertaitė¹⁶, Jonas Mikėnas¹⁷, Voldemaras Manomaitis¹⁸, Vaclovas Miknevičius¹⁹. Pirmaisiais metais čia gaminti vazonai gėlėms sodinti ir indeliai sėkloms daiginti. Nuo 1950 m. kombinate praėjo dirbti ir Liudvikas Strolis²⁰.

Šiame kombinate įgyvendinti stambiausi to meto užsakymai architektūroje. Pirmieji – 1953 m., bendradarbiaujant skulptoriams ir keramikams, sukurti keraminiai pano Sąjunginiam žemės ūkio LSSR paviljonui Maskvoje. 1955 m. kombinatas pradėjo gaminti masinę architektūrinę-interjerinę keramiką – rozetes, karnizus, kapitelius.

6–7 deš. į kombinatą atėjo dirbti Pranciška Genienė²¹, Genovaitė Vincevičienė²², Danutė Eidukaitė²³, Danutė Kondrataitė²⁴, Nijolė Kuosaitė²⁵, Nijolė Liautukaitė²⁶, Genovaitė Vincevičienė²⁷. Dauguma kombinato gaminių buvo dekoruoti angobais, dengti gintarinio atspalvio švinine permatoma glazūra, naudotos ir redukcinės glazūros.

1958 m. Pasaulinėje parodoje Briuselyje „Dailės“ kombinato produkcija apdovanota aukso medaliu, o 1961 m. esama techninė bazė pavadinta atsilikusia²⁸. To meto keramikai Estijoje ir Latvijoje dirbo su sukepančiomis molio masėmis – akmens mase, porcelianu, tuo trupu Kaune kurti dirbiniai

13 Nuo 1950 m. dėstė VDI.

14 Nuo 1962 m. dėstė LDI.

15 Nuo 1962 m. dėstė LDI.

16 Leokadija Belvertaitė-Žygeliene (1904–1992) 1944–1947 m. ir nuo 1950 m. dirbo KDK.

17 Jonas Mikėnas (1899–1988) 1947–1949 m. dirbo KDK.

18 Voldemaras Manomaitis (1912–2000) 1941 m. ir nuo 1950 m. dirbo KDK.

19 Vaclovas Miknevičius (1910–1989) 1940–1965 m. dirbo KDK.

20 Liudvikas Strolis (1905–1996) 1950–1953 m. dirbo KDK.

21 Pranciška Čekauskaitė-Genienė (1926–2002) nuo 1957 m. dirbo KDK.

22 Genovaitė Kazikaitė-Vincevičienė (1929) nuo 1955 m. dirbo KDK.

23 Danutė Eidukaitė (1929–1995), 1965–1968 m. KDK vyriausioji dailininkė.

24 Danutė Kondrotaitė (g. 1933) nuo 1963 m. dirbo KDK.

25 Nijolė Kuosaitė (1934–2020) nuo 1960 m. dirbo KDK.

26 Nijolė Liautukaitė (g. 1936) nuo 1963 m. dirbo KDK.

27 Genovaitė Vincevičienė (1929–2010) nuo 1955 m. dirbo KDK.

28 Tadas Adomonis, „Pastabos apie dekoratyvinę-taikomąją dailę“, *Pergalė*, nr. 5 (1961).

nebuvo ilgaamžiai. Gamintų darbų tiražai nebuvo dideli – mažatiražiai iki 10 vnt. Serijiniams iki 200 vnt. etalonams kurti skelbti konkursai.

Vilniuje „Dailės“ kombinatas įsteigtas 1945 m., o keramikos cechą atidarytas 1966 metais. Pirmoji cecho meistrė – Elena Vasilevičienė²⁹, vėliau – Pranė Janulevičienė³⁰. Kartu su meistre darbą pradėjo kelios keramikos dirbinių išpildytojos, darbą pradėjus 5 darbuotojams, 1970 m. jų buvo 32. Molis keramikos dirbiniams buvo vežamas iš Kauno „Dailės“ kombinato, glazūros, pigmentai, piroskopai degimui valdyti – iš Likino Dulevo dažų fabriko, netoli Maskvos (Rusijos Federacinė Socialistinė Respublika). Kaip ir Kaune, gaminiai skirstyti į serijinius ir mažatiražius. Serijinė produkcija pradėta gaminti nuo pirmos darbo dienos, mažatiražė – nuo 1970 metų. Šiai produkcijai gaminti priimti dailininkai, baigę VDI, kurie kurdavo ir tiražuodavo etalonus patys. Kombinato gaminiai buvo pristatomi pramonės pasiekimų parodose, dailininkai čia kūrė architektūrai skirtus kūrinius ir darbus bendroms parodoms.

Aptariamuoju laikotarpiu lietuvių kalba išleistos trys knygos, skirtos dailiosios keramikos technologijai: Juozo Adomonio *Dailioji keramika* (1966), Juozo Mikėno *Dailiosios keramikos technologija* (1967), Vaclovo Miknevičiaus *Dailioji keramika* (1970). Jos kiek skirtingos savo apimtimi ir turiniu, Adomonis apžvelgė keramikos istoriją, taip pat paaiškino skirtumus tarp įvairių keramikos rūšių ir pateikė pagrindinius keramiko eksperimentuotojo darbo ir kūrybos principus. Mikėno knyga talpino visas tuometiam keramikui prieinamas žinias, pateiktas molio kelias nuo jo iškasimo iki degimo krosnyje. Detalieji išaiškinti degimo krosnių skirtumai, glazūrų formulės. Ši knyga ne tik perteikė esamos keramikos technologijos būklę, bet ir brėžė ateities gaires – pristatytas darbas su porcelianu. Tuo metu Eksperimentinė keramikos gamykla „Jiesia“ tik pradėjo kaulinio porceliano technologijos bandymus. Tad Juozo Mikėno knygą galima būtų lyginti su Bernardo Leacho³¹ *Puodžiaus knyga*, tai išsamus keramiko praktiko vadovas. Miknevičius knygoje supažindino su Kauno „Dailės“ kombinato pasiekimais – sukepančiu moliu iš vietinių žaliavų, redukcinėmis glazūromis, bešvinėmis glazūromis ir sidabro spalvos viršglazūriniais dažais.

Tuo metu dauguma keramikų naudojo Lietuvoje randamą rusvos ar pilkšvos spalvos molį, po degimo įgaunančio rausvą spalvą. Molyje stinga

29 Elena Vasilevičienė (1925–2009).

30 Pranė Janulevičienė (1925–2000).

31 Bernard Leach (1887–1979).

kaolino, gausu flusų – kalcio karbonato, geležies, natrio oksido, dėl šios priežasties jis lydosi, keramikų supratimu, žemoje 980 °C temperatūroje. Aukštesnėje temperatūroje molis bliūkšta ir praranda formą, net ir išdegtas tinkamai, jis išlieka porėtas ir sugeria bei praleidžia drėgmę.

Keramikų darbai glazūruojami švino ir kitų oksidų pagrindu sukurtomis glazūromis. Iki 1960 m. populiarūs angobai – poglazūriniai dažai, dengiami ant nedegto, dar drėgno gaminio. Naudojant angobus galima išgauti realistinį piešinį, artimą to meto tapybai. Šie darbai dekoruoti peršviečiamomis glazūromis. Vėliau atsiradusių emalių – aklinau dengiančių glazūrų sudėtyje būta vario, mangano, urano ir kitų metalų oksidų. Šiandieniniu supratimu, spalvų spektras buvo gana skurdus, tačiau tuomečių mūsų keramikų – platesnis nei kaimynų: „Mūsų keramikų spalvinė paletė labai turtinga; latvių ir estų – daug siauresnė.“⁴³² Tokį optimizmą galima paaiškinti technologiniais skirtumais: Latvijoje ir Estijoje dominavo darbai sukurti iš aukštesnėse temperatūrose sukepančių masių – porceliano ir akmens masės. Šioms medžiagoms dekoruoti skirtų glazūrų pasirinkimas gerokai mažesnis nei moliui, kurį dekoruojant vyravo žalios, mėlynos, juodos ir rudos spalvos.

Siekdami praplėsti ribotas raiškos galimybes, keramikai ieškojo įvairių būdų: naudojo redukcines glazūras, kurios suteikdavo netikėtų nuo tamsiai raudonos iki rausvos, sidabro ar aukso metalu žvilgančių atspalvių. Reikia pastebėti, kad šiai technologijai buvo palankios sąlygos – redukcinis degimas tinka malkomis arba dujomis kūrenamoms krosnims, ne elektrinėms. Nuo 1964 m. pastebimai išpopuliarėjo dekoravimas metalo oksidais – juos įtrynus į rupias šamoto molio formas, paryškinamas tekstūros grubumas. Naudojamos „krakle“ glazūros. Šis įprastai keramikos technologijos knygoje *broku* įvardijamas efektas atsiranda degimo metu nevienodai traukiantis moliui ir glazūrai. Likino Dulevo dažų fabrike gamintos baltos nr. 4500, šviesiai rudos nr. 4510, avietinės nr. 411600 glazūros, juodos metalinės nr. 4520, tamsiai raudonos, bordo spalvos nr. 4519 glazūros šį efektą kurdavo natūraliai. Parodose keramikai pristatydavo pūslėjančiomis glazūromis dengtus darbus – degimo metu, skiriantis dujoms, susidaro pūslės arba sproginėjantys krateriai. Likino Dulevo dažų fabrike gamintos kobalto mėlyna nr. 3619 ir bespalvė nr. 3090 glazūros pasižymėjo šiomis išskirtinėmis

savybėmis. Ieškodami išeičių, keramikai patys tobulino nekokybiškas medžiagas arba ieškojo kitų kelių, pavyzdžiui, 1968 m. *Jubiliejinėje taikomios-dekoratyvinės dailės parodoje* Egidijus Ignas Talmantas visuomenei pristatė indus, dengtus *terra sigillata* – molio glazūra. Ši medžiaga daroma iš molio, kuris, išdegtas redukciniėje aplinkoje, nepraleidžia vandens. Dėl lako gamybos sudėtingumo jį dažniausiai naudojo pats išradimo autorius.

Tiriamuoju laikotarpiu vykdavo keramikos parodos, kurios turėjo atskleisti dailės meniškumą, liaudies pasiekimus. Parodos dažnai vadintos *ataskaitinėmis*, jose dalyvaujantys menininkai atsiskaitydavo visuomenei už per vienerius ar kelerius pastaruosius metus nuveiktus darbus. Menininkai buvo skatinami jose dalyvauti, pademonstruoti sovietinio meno augimą. Pasigirti būta kuo – tarpukario dailės parodose dalyvavo vienas kitas keramikas, o 7 deš. galima suskaičiuoti per 40 aktyviai jose dalyvavusių keramikų.

Svarbiausia Lietuvos dailės parodų salė nuo 1945 m. buvo Dailės muziejus (Vilniaus rotušė), čia vyko personalinės ir respublikinės dailės parodos. Nuo 1957 m. Paveikslų galerijoje (Vilniaus arkikatedra) eksponuota nuolatinė ikitarybinės vaizduojamosios ir taikomosios dailės kolekcija, kino teatre „Kronika“ (Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčia) parodos vykdavo tik retkarčiais. 1967 m. pastačius Parodų rūmus (dab. Šiuolaikinio meno centras), meninis gyvenimas persikėlė čia. Kaune 1947 m. atvėrė duris suremontuotas M. K. Čiurlionio dailės muziejus, turintis nuolatinę ekspoziciją ir rengiantis Kauno menininkų grupines parodas.

Po grupinių ir personalinių parodų darbai buvo perkami Dailės fondo, įgyti patekdavo į dailės muziejų fondus, ši menininkų rėmimo forma leisdavo jiems kurti parodinius darbus, galima paminėti, kad Lietuvos dailės muziejus turi išsigijęs 190 vnt. Liucijos Šulgaitės kūrinių.

Aspirantūros studijų metu 2004 m. spalio 11 d. imtas interviu iš Juozo Adomonio, spalio 12 d. – iš Egidijaus Igno Talmanto, spalio 13 d. – iš Kristinos Mazūrienės ir Aldonos Ličkutės, spalio 14 d. – iš Elenos Venekvičienės ir spalio 15 d. – iš Liucijos Šulgaitės. Šie interviu įrašyti vaizdo formatu ir vėliau iššifuoti. Siekiant išsaugoti autorių kalbą, interviu taisyti paliekant šnekamojoje kalboje vartojamus žodžius, tokius kaip *biški* ar *skaitėsi*. Tekste minimi menininkų vardai ar pavardės pateikiami išnašose,

papildžius gimimo ir mirties datomis, įgyta profesija ar dėstyto aukšto-siose mokyklose metais. Keleto žmonių, minimų pokalbiuose, tapatybių nustatyti nepavyko. Interviu skelbiami E. I. Talmantui ir K. Mazūrienei susipažinus su tekstu. A. Ličkutės interviu pakartotinai nėra derintas su autore. Prieš interviu buvo trumpai aptariamose temos, pateikiamos kelios pokalbio kryptys, svarbiausi klausimai. Nors esama publikacijų apie autorių darbus ir su pačių autorių kūryba galima susipažinti Lietuvos dailės muziejaus rinkiniuose, bet retai kalbama apie kūrybos aplinkybes, techninę bazę, medžiagas, su kuriomis dirbama. Kūrybinę aplinką formuojanti buitis, tai, kaip Dailės fondas įsigydavo kūrinius, arba santykiai su kolegomis retai aptariami parodinių darbų kontekste, taip pat ir tai, kas skatino kurti arba stabdė. Visų interviu struktūra panaši – pradedama nuo studijų metų, aptariamose tuometės techninės keramikos galimybės, vėliau užduodami labiau personifikuoti klausimai, kilę iš pažinties su autorių biografija. J. Adomonio buvo klausama apie pirmųjų keramikos simpoziumų Vilniuje 1971 m. ir 1975 m. organizavimą. E. I. Talmanto apie istorinės keramikos technologijų atkūrimą, darbą M. K. Čiurlionio mokykloje. K. Mazūrienė suteikė informacijos apie jauno menininko pradžios kelią LSSR, santykius su vyresniais kolegomis, kūrinių Dailės fondui įsigijimą. A. Ličkutė pasakojo apie keliones į Vakarų, per užsienio spaudą atkeliaujančias žinias, liaudies dailininkų ir menininkų profesionalų santykį. E. Venckevičienė kalbėjo apie Vilniaus „Dailės“ kombinato, keramikos cecho įkūrimą. Paskutinė kalbinta keramikė L. Šulgaitė pasakojo apie savarankiškai dirbančio keramiko buitį ir kūrybos galimybes sovietmečiu. Šios temos yra menkai atspindėtos ir mažai aptartos keramiką tiriančiuose straipsniuose. Visų interviu trukmė apie 1 valandą, pradžios klausimai ir dažnai atsakymai kartojosi, ypač kalbinant keturis vienos kartos kūrėjus. Publikavimui pasirinkti išsamiausiai ir visapusiškai sovietmečio keramikos kontekstą pristatantys pokalbiai. Kalbinti autoriai – ryškios asmenybės, jie aptarė keramikos kūrimui svarbius aspektus, studijų metus, reflektavo santykius su kolegomis ir savo kūrybą. Interviu atskleidžia tuos aspektus, kurie negalėjo būti svarstomi viešai sovietinėje, ideologijos persmelktoje literatūroje. Manau, kad šie pokalbiai bus įdomūs ir tolesniems sovietmečio tyrimams.

1.
Aldona Ličkutė-Jusionienė, 1970,
nuotrauka iš Jusionių šeimos
archyvo

Aldona Ličkutė Jusionienė, 1970,
photo courtesy of the Jusionis
family

POKALBIS SU ALDONA LIČKUTE, 2004 10 13

Aldona Ličkutė 1946–1952 m. studijavo KTDDI, LDI. Nuo 1950 m. dirbo LDI laborante, 1952–1990 m. – dėstytoja, 1965 m. jai suteiktas docentės vardas, 1985 m. profesorės. Nuo 1952 m. dalyvavo parodose, sukūrė darbų architektūroje. Daugiametė taikomosios-dekoratyvinės dailės meno tarybos prie Vilniaus „Dailės“ kombinato narė. Ličkutė buvo viena produktyviausių sovietmečio keramikų, kūrusių parodinius kūrinius ir monumentaliąją keramiką. Jos kūryba yra publikuota bene visuose tuometę keramiką pristatančiuose albumuose, išleisti 6 parodų katalogai, albumai. Peržvelgus LDM fondus, galima pasakyti, kad jos kūryba buvo itin vertinama amžininkų kartu su jos kartos autoriais Juozu Adomoniū, Ona

Kreivyte-Naruševičienė, Algirdu Lauciumi ir Liucija Šulgaite. Kūrybos pradžioje vadovavosi socialistinio realizmo meno kūrimo principais, atšilimo laikotarpiu pradėjo ieškoti savitos, abstrakčios, keramikos raiškos. Dažnai naudojo rupias, šamotinio molio raiškos galimybes. Tenka pastebėti, kad pastaruoju metu autorės kūryba retai eksponuojama ir nyksta iš visuomeninių interjerų.

Rokas Dovydenas: Papasakokit, prašau, apie save. Kaip jūs pradėjote dirbti VDI?

Aldona Ličkutė: Aš 1952 m. baigiau studijas ir pradėjau dirbti, aš nė vienos dienos nebuvau kažkur, mėnuo atostogų ir viskas. Ir taip visą gyvenimą dirbau Institute, niekur kitur iki pat pensijos.

R. D.: Labai graži tradicija. Talmantas³³ irgi viename darbe dirbo.

A. L.: Talmantas buvo mano studentas. Aš labai gerai baigiau – su raudonu diplomu. Ir dar buvo toks laikas, kad sujungė institutus. Aš mokiausi Kauno institute iki 1951 m., tada įvyko sujungimas³⁴, man išpuolė daryti diplominį darbą. Baisus įvykis buvo, jokių krosnių čia nebuvo, patalpų nebuvo, pykosi mūsų katedra su Jurkūnu³⁵, kuris tuo metu buvo direktorius. Žodžiu, sumaištis kaip reikiant, tai aš diplominį važiauvau degti į Kauną, senojoje Instituto krosnyje. Viena, be jokio dėstytojo, be nieko. Dar malkom tada degėm.

R. D.: O koks krosnies dydis buvo?

A. L.: Metras gal aukščiau, pločio mažiau. Tuo metu, kai gyniausi, atvažiavo jungtinė komisija, labai darbas patiko, gavau 5 su pagyrimu, raudoną diplomą, kitaip sakant. Tada baigė Morkūnas³⁶, Nasvyčiai³⁷, tai buvo jungtinis kursas, Kaunas ir Vilnius. Ir Jurkūnas prisakė palikti katedroje, Miknevičienė³⁸ buvo katedros vedėja, vienintelė partinė. Jie nekenė labai

³³ Egidijus Ignas Talmantas (g. 1934), keramikas.

³⁴ 1951 m. VDI sujungus su Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutu, įsteigtas LSSR dailės institutas.

³⁵ Vytautas Jurkūnas (1910–1993), grafikas, 1945–1952 m. VDI direktorius. 1945–1975 m. VDI, LDI dėstytojas, nuo 1960 m. profesorius.

³⁶ Kazys Morkūnas (1925–2014), vitražistas, 1953–2009 m. VDI ir VDA dėstytojas, nuo 1976 m. profesorius.

³⁷ Algimantas Nasvytis (1928–2018), architektas, Vytautas Nasvytis (1928–2016), architektas.

³⁸ Teodora Slyvauskaitė-Miknevičienė (1909–1982), keramikė, nuo 1950 m. SSKP narė, nuo 1945 m. dėstė KTDDI, vėliau VDI, Keramikos katedros vedėja (1951–1962), kartu su kitais autoriais sukūrusi pano *Paukštvininkystė* ir *Gyvulininkystė* VŽŪ, LSSR paviljonui, 1952 m. DF valdybos narė, parodose dalyvavo nuo 1944 m.

Jurkūno, kad sujungė institutus, ir dar jis pareikalavo, kad šitą piemenę čia priimtų. Šitai man daug metų atsiliepė. Taip aš ir pradėjau dirbti.

R. D.: Kokios buvo Vilniaus krosnys?

A. L.: Niekio nebuvo iš pradžių, jau Lauciaus³⁹ kursas degė naujoj krosny – bandė. Nes krosnis buvo tik pastatyta, ir buvo toks baisesis įvykis – sudegino diplominius. Kai kurių mažiau sudegė, kai kurių visai sudegė, todėl turėjo iš naujo dirbti. Ir kai kam 3 parašė⁴⁰, tragedija buvo.

R. D.: Tai irgi buvo malkų krosnis?

A. L.: Taip.

R. D.: O elektrinės?

A. L.: Elektrinės buvo tik mažytės, iš pradžių buvo tik malkom, didelė. Paskui antrą mažesnę pastatė. Iš pradžių visi mes ten nekaip gyvenom.

R. D.: Jūs daugiausia pano darėte, bet iš pradžių vazas?

A. L.: Labai nemėgau vazų, aš buitinės keramikos beveik nedariau. Žodžiu, aš labai nemėgau keramikos ir iš didelės baimės įstojau į Keramikos fakultetą, ir visą laiką ji man nepatikdavo, ten tokie sunkūs uždaviniai. Kai buvau II kurse, man Strolis⁴¹ sakė: „Daryk ką nori, tik neišeik iš katedros.“ Tai aš galvoju – gerai. Gale dariau pano, tema turėjo būti. Bet aš lygiagrečiai tapybos etudus darydavau, laisvu laiku, vasarą. Kai pirmiausia davė dėstyti, tai – kompozicija, darbus medžiagoje ir tapybą. Tuo metu, kai aš atėjau, Savickas⁴² dėstė tapybą ir skaitėsi, kad jis labai blogai dėsto, nelabai jis tuos studentus žiūrėdavo, nelabai ateidavo. Paskui Savicką atleido ir paskyrė mane dėstyti tapybą. Po kokių metų, žiūriu, visai neblogai išeidavo. Gudaitis⁴³ sakydavo, kad aš pavyzdys visam Institutui. O aš labai drąsiai jaučiausi, tapybą aš gana gerai žinojau. Ploščiai pradėjau dėstyti,

39 Algirdas Laucius (1928–1995), keramikas, 1953–1961 m. Vietinės pramonės statybinių medžiagų kombinato keramikos cecho viršininkas, 1961–1964 m. VDM dailės propagandos skyriaus vadovas, 1964–1978 m. dirbo DF, nuo 1969 m. jo direktorius, nuo 1965 m. SSKP narys, 1971 m. ir 1973 m. dalyvavo parodose Faencoje. Nuo 1978 m. LSSR nusipelnęs meno veikėjas.

40 Pagal tuometinę penkiabalę sistemą.

41 Liudvikas Strolis (1905–1996), keramikas, 1926–1929 m. mokėsi KMM, 1929–1933 m. – Valstybinėje dailės ir amatų konservatorijoje Paryžiuje, 1946–1949 m. – Vakariniame marksizmo-leninizmo universitete, 1944–1946 m. KTDDI direktorius, 1946–1951 m. KTDDI dėstytojas, nuo 1946 m. profesorius, 1953–1991 m. VDI ir VDA dėstytojas, nuo 1965 m. LSSR nusipelnęs meno veikėjas, VŽŪ LSSR paviljonui kartu su kitais autoriais sukūręs pano *Stambūs raguočiai, Žirgininkystė ir Derliaus šventė*. DF valdybos narys.

42 Augustinas Savickas (1919–2012), tapytojas. Studijavo VDI 1945–1949 m., VDI ir VDA dėstytojas 1951–1972 m. ir 1985–1993 m., nuo 1958 m. SSKP narys.

43 Antanas Gudaitis (1904–1989), tapytojas, 1930–1932 m. mokėsi Valstybinėje dailės ir amatų konservatorijoje Paryžiuje, 1941–1943 m. dėstė VDA, 1944–1985 m. – VDI ir LDI.

dekoratyviai, natiurmortus pradėjau dėstyti, o paskui taip išėjo, kad aš labai daug metų dėščiau tą tapybą. O vėliau, kai atsirado Švažienė⁴⁴, tai mes kartu dėstėme. O Gražys⁴⁵ atsirado gerokai vėliau, tada aš jau nebedėščiau tapybos. Kas katedroje dirbo, kai aš buvau IV kurse, tai Strolis ir Kairiūkštis⁴⁶ staiga atleido⁴⁷.

R. D.: Tai Strolis išėjo į Kauno „Dailės“ kombinatą.

A. L.: Taip, tada jau labai pradėjo reikalauti, kad partiniai žmonės vadovautų katedrai, tai paskyrė Pivoriūną⁴⁸, bet labai trumpai. Miknevičienė pasidarė katedros vedėja, ji faktiškai persikraustė iš Kauno į Vilnių. Ji gana ilgai buvo iki tokio *škandalo*. Kadangi aš buvau jauna dėstytoja, tai man ne viskas aišku, tik pradėjusi dėstyti, bet ten matyti buvo konfliktai tarp Jurkūno, Miknevičienės, mūsų katedros. Buvo tokia pas mus darbininkė Slavickaitė – tai ji irgi ten turbūt dalyvavo. Taip išėjo, kad buvo pakviestas Strolis, jį paskyrė katedros vedėju. Jis gyveno Kaune ir dalį laiko dėstė ir Kauno vakariniame. O čia atvažiuodavo, pataikydavo, kad tos valandos jam vietoje būtų. Adomonis⁴⁹ yra mano pirmasis mokinys, tarp mūsų penkerių metų tarpas yra. Adomonis, Jacėnaitė⁵⁰ ir dar trečia.

R. D.: Kiek studentų kurse būdavo?

A. L.: Labai įvairiai, kai aš mokiausi, buvau viena, įstojau viena ir II kurse nieko nebuvo. Tik trečiame buvo Tulevičiūtė⁵¹, Vrubliauskas⁵² ir visas jų kursas. Šeši gal žmonės buvo. Net man piešti kartu prisieidavo, jiems aktą pastato ir man sako: „Piešk kartu.“

44 Gražina Degutytė-Švažienė (g. 1938), keramikė, studijavo LDI 1957–1963 m., LDI dirbo nuo 1962 m., yra sukūrusi išskirtinių keraminių pano.

45 Bronius Gražys (g. 1952), tapytojas, nuo 1983 m. dėsto LDI ir VDA.

46 Vytautas Kairiūkštis (1890–1961), tapytojas. 1944–1951 m. dėstė KDIT.

47 Plačiau žr. Apolonija Valiuškevičiūtė, *Kauno dailės institutas, 1922–1940* (Kaunas: J. Petronio leidykla, 2002), 152–153.

48 Albinas Pivoriūnas (1923–1991), keramikas, baigė KTDDI 1947 m., 1948–1951 m. čia dėstė. 1955–1991 m. KMM mokytojas.

49 Juozas Adomonis (g. 1932), keramikas, mokėsi LDI 1951–1957 m., dėstė LDI ir VDA 1962–2001 m., nuo 1982 m. profesorius, parodose dalyvauja nuo 1957 m., knygų apie keramiką autorius, tarptautinių keramikos simpoziumų užsienyje dalyvis.

50 Genovaitė Jacėnaitė (g. 1933), keramikė, mokėsi LDI 1951–1957 m., dėstė LDI ir VDA keramikos katedroje 1957–1987 m., daugelio parodų dalyvė, keramikos formų novatorė.

51 Elena Tulevičiūtė-Venckevičienė (1924–2013), keramikė, 1944–1950 m. mokėsi KTDDI, 1950–1956 m. čia dėstė, nuo 1964 m. dirbo Vilniaus „Dailės“ kombinatė.

52 Mykolas Vrubliauskas (1919–1992), keramikas, mokėsi KTDDI 1945–1950 m., dirbo VDI 1950–1962 m., čia dėstė 1962–1992 m., fontano (1960) „Neringos“ restorane autorius. 1961–1964 m. LSSR DS valdybos prezidiumo, respublikinio partijos komiteto dailės kūrinių užpirkimo ekspertų komisijos, Vilniaus „Dailės“ kombinato meno tarybos narys, Taikomosios-dekoratyvinės dailės sekcijos pirmininkas.

R. D.: Tai bendroj iš viso katedroje gal 15 studentų buvo?

A. L.: Gal daugiau, apie 20. Reiškia, kurse būdavo 4–5 žmonės, tiek priimti leisdavo.

R. D.: O Vrubliauską pakvietė irgi po baigimo?

A. L.: Dabar man sunku pasakyti, jau pamiršau. Jis buvo baigęs amatų mokyklą, žiesti mokėjo, technologijas žinojo daugiau už mus visus tuo metu. Jis jau dirbo, kai aš atėjau, dažniausiai dėstydavo darbus medžiagoje, kompozicijos nelabai daug būdavo, technologiją dėstydavo.

R. D.: Jūs kur savo parodinius darbus darydavote, Instituto bazėje?

A. L.: Instituto, kad nebuvo kur, visai sąlygų nebuvo.

R. D.: Tai dirbtuvių neturėjote?

A. L.: Oi ne, kai kurie vėliau pradėjo organizuotis: Laucius kursas, Laucius buvo po manęs. Jų kursas buvo nemažas, 5–6 žmonės, tai jie pradėjo organizuotis gamyklą⁵³ Ukmergės gatvėje. Ten ar *plytinių* buvo, ar kas, tai ten puodus ar vazonus pradėjo daryti, kažką tokio.

R. D.: Ir daug jų ten dirbo?

A. L.: Aš nežinau, jie ten nuėjo, trys ar keturi. Ten Janulevičienė⁵⁴, Vasilevičienė⁵⁵ nuėjo dirbti, nes ten degti buvo kur, taigi jokios bazės nebuvo, absoliučiai.

R. D.: O Vilniaus „Dailės“ kombinatas?

A. L.: Tai jau vėliau, kai jį pradėjo organizuoti, į jį suėjo iš tos dirbtuvėlės Ukmergės gatvėje, ir jie ten darė vazonus ir *blūdus* tokius kaktusams sodinti. Tokia buvo pirma kombinato produkcija.

R. D.: Ir Kauno gatvėje iš karto dujinės krosnys buvo pastatytos?

A. L.: Man atrodo, taip. Ten tokios trys didelės krosnys buvo. Pradžioje ten gana sunku buvo – žmonės jokios patirties neturėjo. O Institute, kai pasikeitė Strolis vietoj Miknevičienės, pasikvietė neužilgo Adomonį. Dar po kiek laiko, kai Švažienė baigė, ji pradėjo dėstyti. Radauskaitė⁵⁶ skulptūrą dėstė. Piešimą dėstė ateinantys iš Piešimo katedros, ir tai Miknevičienė norėjo, kad kas nors iš mūsų katedros dėstyti. Miknevičienė baisiai

⁵³ Vilniaus statybinių medžiagų kombinatas.

⁵⁴ Pranė Janulevičienė (1925–2000), keramikė, mokėsi KTDDI 1948–1951 m. ir LDI 1951–1954 m., sukūrė indų „Neringos“ viešbučiui.

⁵⁵ Elena Vasilevičienė (1925–2009), keramikė, mokėsi KTDDI 1948–1951 m. ir LDI 1951–1954 m., nuo 1967 m. Vilniaus „Dailės“ kombinato keramikos cecho meistrė.

⁵⁶ Elvyra Radauskaitė (1923–2020), skulptorė, 1951 m. baigė LDI, ten dėstė iki 1990 m.

nesugyveno su vyresnybe, ji norėjo autonomijos. Kad tik nesikištų, kad neitų – bet peržiūros bendros.

R. D.: Kai jūs dalyvaudavote parodose su pano, ir jie buvo ganėtinai abstraktūs, ar nekildavo konfliktų?

A. L.: Pas mane konfliktų buvo daug. Vienas, kad patikau Jurkūnui – nepatiko daug kam. Antra – mano tėvas⁵⁷ buvo Lietuvos karininkas ir buvo Amerikoje⁵⁸. Aišku nebuvo partietė ir pradėjau pati pirma dirbti taip vakarietiškai.

R. D.: Sakykit, abstraktumas taikomajame mene buvo toleruojamas?

A. L.: Daugiau toleruojamas kaip tapyboje. Šiek tiek, tekstilėje ir keramikoje buvo šiek tiek toleruojamas.

R. D.: O kuo tai grindžiama? Ar tai, kad jis iš ornamento kilęs?

A. L.: Ne, niekada taip nesakė, tai skaitėsi vakarietiška įtaka.

R. D.: Vakarietiška įtaka, nužiūrėta iš žurnalų?

A. L.: Nebūtinai iš žurnalų, vakarietiška įtaka yra, gink Dieve, čia...

R. D.: Jūs tais laikais važiavote į Ameriką, pas tėvą važiavote?

A. L.: Taip, pirmą kartą važiavau 1968 metais ir buvau 4 mėnesius. Antrą kartą važiavau prieš jo mirtį ir ten (ji) palaidojau, tai buvo 1974 metai. Ten buvau gal 5 mėnesius. Tai man tiesiai nesakydavo, kad niekam netinkama, priešas esi, bet potekstė visada būdavo.

R. D.: Jūs dalyvavote daugelyje parodų?

A. L.: Taip visose iš eilės.

R. D.: Sako, kad jūs labai daug dirbdavote.

A. L.: Tai žmonės, kurie nenorėdavo manęs pripažinti, sakydavo – ji labai darbšti, labai daug dirba, bet, žodžiu, nieko nesugeba. Tai lyg norėdami mane įžeisti.

R. D.: Kodėl kiti, jūsų manymu, mažiau dalyvaudavo parodose?

A. L.: Noro reikalas. Aš turėjau stimulą ir tų darbų beveik neparlavinėdavau.

R. D.: O kas juos pirkdavo?

A. L.: Valstybė, ministerija arba Dailės fondas. Kiekvieni metai

57 Petras Ličkus (1901–1974).

58 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į JAV.

2.
Aldona Ličkutė-Jusionienė
(dešinėje), 1971, nuotrauka iš
Jusionių šeimos archyvo

Aldona Ličkutė Jusionienė
(right), 1971, photo courtesy
of the Jusionis family

būdavo paroda, kiekvienais metais ką nors nupirkdavo. Iš manęs nupirkdavo kiekvienais metais, nes tų darbų būdavo daug ir jie kažkaip matydavosi... Dar būdavo užsakymų, iš Kultūros ministerijos. Būdavo, komisija pažiūrėdavo eskiziukus ir duodavo užsakymą parodai.

R. D.: Tai tarsi išankstinė atranka į parodą?

A. L.: Taip, bet ji vėliau atsirado. Tai ten, jei kas žinomesnis ar daugiau reikšdavo, tai pažiūri tą eskiziuką greičiau, pasirašo sutartį. O užsakymų aš esu dariusi, bet jie man nepatiko, kadangi tokių patalpų, kurios man patiktų, aš neturėjau, o šiaip bet ko...

R. D.: O užsakymai tai į viešbutį, kavinę, dar kur nors?

A. L.: Būdavo kultūros namai, tai sutuoktusių salės kokios nors, parduotuvės, visokių būdavo čia.

R. D.: Ar tuo metu buvo savarankiškai dirbančių dailininkų, ne iš Instituto ar kombinato?

A. L.: Buvo, bet jiems su degimais buvo blogai, neturėdavo krosnių.

R. D.: O jie iš ko gyvendavo?

A. L.: Tai gal užsakymų gaudavo, tarnybas kažkokias turėdavo.

R. D.: Tai daugmaž visi turėjo kokį darbą nuolatinį?

A. L.: Stengdavosi turėti kokią nors tarnybą, dėstydavo mokykloje ar dar kur nors. Toks gyvenimas buvo, nebuvo kur degti, aš irgi sėdėjau Institute įsikabinus, todėl, kad ten buvo krosnis, ten buvo galima išsidegti laikas nuo laiko, susimokėjus. Savo krosnį nežinau, kas turėjo, jos atsirado tik vėliau, atsiradus gamybai Utenos krosnių. Tada jau pradėjo įsigyti žmonės, vienas kitas.

R. D.: Sakykit, meno tarybos, kurios priimdavo darbus, ar jos griežtos būdavo?

A. L.: Būdavo ministerijos meno tarybos, tai čia kur į parodas priimdavo, ar jei į užsienius kokius ar į Maskvą organizuodavo. Tai čia būdavo Kultūros ministerijos, kultūros ministras paprastai pirmininkaudavo, o būdavo prie „Dailės“ kombinato, tai jie kviesdavosi žmones, valdžią ar direktorius kviesdavo, nežinau, kas ten sudarinėjo.

R. D.: Tai jie etalonus priimdavo?

A. L.: Taip, viską, būdavo ir (darbus) architektūroje, ir etalonus. Paskui dar būdavo meno tarybos, „Dovana“ vadinosi, tokia įstaiga, jai priklausė „Jiesia“ ir kitos, čia jau būdavo ne ką kombinatas gamindavo, o jų gamyklos. Tai jie irgi patys kviesdavosi arba jiems rekomenduodavo sąjungą, jie ten pasiklausdavo, aš tokias žinau.

R. D.: O jūs meno tarybose dalyvaudavot?

A. L.: Aš dalyvaudavau, išskyrus ministerijos. Aš ministerijos niekada nedalyvaudavau, o kombinato tai ilgai buvau, paskui šitos „Dovanos“ ilgai buvau.

R. D.: O kaip su liaudiškumu keramikoje buvo?

A. L.: Tą liaudiškumą pradėjo propaguoti Juozas Mikėnas⁵⁹, skulptorius. Kadangi norėjo, kad tas menas lietuviškas būtų, mažiau rusiškos įtakos būtų, tai ir sugalvojo tą liaudiškumą. Jis labai nuoširdžiai tikėjo tuo. Strolis draugavo su Mikėnu, todėl jis labai klausydavo, ką Mikėnas sako, labai stengdavosi jo mintis priimti. Tas liaudiškumo supratimas iš ten atėjo, galima taip pasakyti. Mikėnas kartais sakydavo: „kopijuok, ką daro kaimo žmogus, nemokyta,“ ir sako: „bus gerai, ir nieko daugiau nereikia.“ Man

⁵⁹ Juozas Mikėnas (1901–1964), skulptorius, 1945–1946 m. VDI, 1946–1951 m. KTDDI, 1951–1964 m. LDI dėstytojas, nuo 1946 m. profesorius.

tas nelabai patikdavo, visada buvau kaip balta varna, bet užkrėsdavo tuo primityvumu. Kitaip sakant, mes profesionalai dailininkai kopijuodavome liaudies menininką, formą jo. Dievuką paimi ir kopijuoji, paukštuką kokį ant skrynios, tą medžiagą išstudijuoji, žinodavom gana gerai, ir jeigu padarai tokių paukštyčių, ant puodo nupaisai ar prilipdai dar kaip nors, tada gerai. Liaudiškumas reiškia formas ąsočio, puodynėlių visokių studijuodavom, reikalavau gi.

R. D.: O koks liaudies dailininkų ir Dailininkų sąjungos santykis?

A. L.: Man atrodo, kad ryšio nėra.

R. D.: Viena kitai įtakos nedarė?

A. L.: Man atrodo, kad ne, tiktai istorijos klodai, palikimo, liaudies meno. Jeigu kopijuoji liaudies meistrus, sako, liaudiškas, o jei biški moderniau nori padaryti, tai labai nepatinka.

R. D.: Tai dailininkai susipažindavo su muziejuje esančiu liaudies menu, ne su gyvaisiais liaudies meistras, kurie kaimuose kūrė?

A. L.: Su jais, tai konsultuoti kartais pasiūsdavo.

R. D.: Kartais?

A. L.: Man irgi teko būti, paskui čia darydavo šventes liaudies meno, tai kažkur nueini, tai pakritikuoji, tai patari. Kai pasiūsdavo iš Dailininkų sąjungos kokį žmogų jiems padėti, bet ne taip daug.

R. D.: Tai jie savarankiškai gyveno?

A. L.: Taip, liaudies meistrai kaimo teritorijose turėdavo ir krosnis, ir į turgų veždavo parduoti. Jie stengdavosi kopijuoti dailininkus, ir tai jiems blogai išeidavo. Jei žmogus nemoka piešti, nieko. O mūsų funkcija buvo juos agituoti, kad jie nenutoltų nuo savo šaknų, nuo kūrybos, kur protėviai darė. Keramikai liaudiškus ornamentus iš skrynių ėmė, nes puodynės nedaug ornamento turi, bet vis tiek jas studijuodavom, studentams perpaišyti per praktiką, į muziejų siūsdavo, per ekspedicijas visokias rinkdavo tą medžiagą, bet labai mėgdavo ją naudoti.

R. D.: O kitos teorijos – atspindžio teorija, kuria grindžiamas visas menas, jums, keramikams, buvo aktuali?

A. L.: Taip nesakydavo, tiesiog tokio žodžio nevartojo. Temas tai versdavo daryti, gal nuo mano kurso tos temos ir prasidėjo.

R. D.: Tai turinys turėjo būti socialistinis, o forma?

A. L.: Forma – realistinė.

R. D.: O vazų forma?

A. L.: Vazas darydavo tai klasikinės, graikiškas, tuo metu Rusijoje mada buvo. Neoklasikinių, galima būtų dabar pasakyti.

R. D.: Kas darydavo atranką į užsienio šalis?

A. L.: Ministerijos.

R. D.: Dailininkai specialiai darydavo darbus tokioms parodoms?

A. L.: Kaip kas turbūt, kas parinkdavo ką turi, kai kas padarydavo, bet tai vėlai prasidėjo.

R. D.: O paroda Čekijoje⁶⁰?

A. L.: Aš joje dalyvavau ir pati buvau nuvažiavusi, 1962 metais, tada aš pirmą kartą užsienyje buvau. Ten buvo pasaulinė keramikos paroda, didelė, gera paroda, labai didelį įspūdį darė. Man atrodo, ten kažkokius prizus gavo Mikėnas⁶¹ ir Talmantas⁶².

R. D.: Kaip jums atrodo, 1956–1970 metais kas didžiausias formos novatorius buvo? Kuriuo menininku daugiausia tais metais sekė?

A. L.: Tai turbūt aš, nes Mikėnas ir Strolis jau skaitėsi vyresnioji karta, Miknevičienė nelabai daug dirbo, čia jau klasikai visi, o aš buvau tokia išsišokėlė.

R. D.: Ir jūs keramiką vedėte link vaizduojamojo meno?

A. L.: Link vaizduojamojo, link vakarietiško, aš literatūros kartais gaudavau, gal daugiau žinių turėjau.

R. D.: Kas, jūsų manymu, technologiškai geriausiai dirbo?

A. L.: Strolis geriausiai dirbo, bet dažniausiai už jį kas nors dirbdavo. Jisai nemokėjo žiesti, jisai tik užbaigdavo. Kiek aš atsimenu, jisai mažai dirbdavo, tik garsas būdavo apie jį, bet glazūrų atžvilgiu tai turbūt jisai geriausias buvo. Daug dirbdavo Mikėnas, jisai techniškai gerai dirbdavo, tokiai santūrus buvo žmogus, skoningas, ir mes daug atsekdavom ir iš vieno, ir iš kito. Vrubliauskas gerai dirbo. Jisai buvo baigęs amatų mokyklą, gerai žiesdavo, geriau už Mikėną technologiją žinojo, krosnis, už tai jisai ir buvo

⁶⁰ Pasaulinė keramikos paroda Prahoje, Čekoslovakijoje, 1962 m.

⁶¹ Jonas Mikėnas (1899–1988) 1924–1929 m. studijavo KMM, 1944 m. eksternu išlaikė egzaminus KTDDI, 1947–1949 m. mokėsi Vakariniame marksizmo-leninizmo universitete, 1944–1951 m. dėstė KTDDI, 1951–1982 m. – LDI, nuo 1977 m. profesorius, knygų apie keramiką autorius, 1962 m. Pasaulinėje keramikos parodoje Prahoje apdovanotas garbės raštu.

⁶² 1962 m. Pasaulinėje keramikos parodoje Prahoje apdovanotas garbės raštu.

meistru ilgai, ne dėstytoju, bet meistru. Tai šitie žmonės ir buvo. Strolis labai kreipdavo dėmesį į techninę pusę.

R. D.: Buvo Strolio ir Mikėno polinkis link kiniečių keramikos, galit tai pakomentuoti?

A. L.: Mikėnas nebuvo Paryžiuje, jisai aviatorius buvo, tik lėktuvų pirkti važiuodavo ir visa kita, o Strolis kurį laiką buvo Paryžiuje. Tuo metu buvo labai mada Rytų meno, secesija ir Rytų meno, buvo labai didelis susidomėjimas ir susižavėjimas. Strolis, matyt, ton įtakon pakliuvo, jis, matyt, kai jaunas buvo, studentas dar. Tai man susidaro įspūdis, kad iš ten atėjo.

R. D.: Tai per Strolį ir Mikėnas?

A. L.: Ir Mikėnas, šiek tiek propagudavo ir tas vazų formas irgi artino prie kinietišku, tai grynai buvo iš Paryžiaus atsivežta. Aš taip manau, kitaip turbūt ir negalėjo būti. Strolis Kinijoje yra buvęs, bet tai buvo labai vėlai. Čia ekskursija buvo, ir jisai važiavo, bet jau buvo senas. Na, tai buvo tendencija, ir mes visi, kai aš studentė buvau, kol dar sovietinis menas nebuvo taip išsakiniję, kol dar Maskvos reikalavimai taip nepasiekdavo, tai tas kinietiško meno propagavimas mūsų katedroje buvo gana stiprus. Atsimenu, Strolis užsisakinėdavo, ir aš gal buvau užsisakiusi, kinietiškas toks dekoratyvinis žurnaliukas būdavo, laikraštėlis toks, tai jis vadindavo „Men Šu“⁶³, nes nesuprato, ką tai reiškia, nes lietuviškom raidėm taip būdavo parašyta. Ir ten nuotrauktės būdavo, menkutės, bet kai jis toks didelis mylėtojas buvo tų kiniečių, japonų, ne tik kiniečių.

R. D.: Ar partiškumas buvo svarbus?

A. L.: Institute, taip.

R. D.: Dalyvaujant parodose?

A. L.: Ne, visiškai neturėjo reikšmės, va tarnyboje – neskirdavo į reikšmingesnę vietą.

R. D.: Atsiradus Vilniaus kombinatui, ten buvo ir dekoratoriai, ir žiedėjai, ar buvo tradicija tarp menininkų ne patiems daryti darbą, o tik pabaigti?

A. L.: Kol aš buvau studentė, Institute mes visi patys dirbdavome, kaip mokėjome, taip ir dirbdavome. Mikėnas padėdavo, kadangi jis Kaune gyveno, čia tik dirbdavo, tai jis neidavo namo, iš ryto ateidavo, tai pas studentus, o paskui sėdėdavo, žiesdavo, dekoruodavo, ir aš iš jo išmokau.

63 Tikėtina, kad: *Chinese Literature Peking: Foreign Languages Press, 1951–2000*, arba *World literature Beijing: [s. n.], 1959-*.

R. D.: Tai amatas buvo gana svarbus?

A. L.: Ypač Strolio ir Mikėno nuomone. Matai kiniečių meną labai mylėjo, tai ten viskas tobulai padaryta, ir jiems tas, matyt, darė labai didelį įspūdį.

R. D.: Kiek pirmosios keramikų kartos – Strolio, Manomaičio⁶⁴, Miknevičienės nuomonė buvo svarbi ar dominuojanti? Kada jūsų, Adomonio, Vrubliausko karta tapo svarbesnė?

A. L.: Vrubliauskas buvo Mikėno ir Strolio palydovas, Adomonį aš mokiau, tai jau mes skirtingos kartos, matot, aš labai vieniša buvau.

R. D.: Tai jūs buvote tarp kartų?

A. L.: Aš kažkaip viena buvau, mano likimas toks buvo, nes buvau *persona non grata*⁶⁵ visur, politiškai visų bijojau ir visko, matot, mano pažiūros jau buvo nuo Strolio atskilusios, o jie jau buvo mano studentai.

R. D.: O Kačinskaitė-Vyšniauskienė⁶⁶?

A. L.: Vyšniauskienė, Tulevičiūtė⁶⁷, taip, jos buvo III kurse, o aš I, bet pažiūros mūsų nebuvo artimos. Aš kaip balta varna buvau, čia politika kalta buvo. O jau Šulgaitė⁶⁸ stengėsi mane nustumti ir pasakyti savo žodį, jeigu aš tiksliai aiškinu, ir taip visada būna. Per 5–10 metų praeina karta ir ji stengiasi pasakyti savo žodį, ir truputį paneigti nori, ir taip yra iki dabar.

R. D.: Jūs bandėte paneigti Mikėno kartą?

A. L.: Taip.

R. D.: Kaip jums atrodo, tarp jūsų ir Adomonio, Gobytės⁶⁹ kartos yra skirtumas?

A. L.: Taip, aš buvau tam tikras protestas, aš stengiausi maištauti prieš vyresnius, o tie, kur po manęs, tai jau buvo mano mokiniai, tai jie jau prieš mane stengėsi maištauti.

R. D.: Labai jums ačiū.

64 Valdemaras Manomaitis (1912–2000) 1931–1937 m. mokėsi KMM, parodose dalyvavo nuo 1936 m., 1937 m. Pasaulinėje parodoje Paryžiuje apdovanotas aukso medaliu.

65 Lot. nepageidaujamas asmuo.

66 Julija Kačinskaitė-Vyšniauskienė (g. 1926), kūrusi išskirtinai stilingus keramikos dirbinius.

67 Elena Tulevičiūtė-Venkevičienė (1924–2013) 1950 m. baigė KTDDI, ten 1950–1956 m. dėstė, 1951–1957 m. – Kauno Stasio Žuko taikomios dailės technikume, 1959–1989 m. dirbo Vaikų dailės mokykloje (dab. Vilniaus Justino Vienožinskio dailės mokykla).

68 Liucija Šulgaitė (1933–2013) 1952–1958 m. mokėsi LDI, 1960–1961 m. – Latvijos SSR meno akademijoje. 1958–1959 m. ir 1959–1979 m. dirbo Vilniaus ir Klaipėdos „Dailės“ kombinateuose.

69 Danutė Gobytė-Daunorienė (1931–2002) 1961 m. baigė LDI, 1961–1994 m. dirbo „Dailės“ kombinate Vilniuje.

3.

Egidijus Ignas Talmantas, apie 1970, nuotrauka iš Talmantų šeimos archyvo

Egidijus Ignas Talmantas, ca. 1970, photo courtesy of the Talmantas family

POKALBIS SU EGIDIJUMI IGNU TALMANTU, 2004 10 12

Egidijus Ignas Talmantas 1953–1959 m. studijavo LSSR VDI, baigęs studijas dirbo: 1958 m. Vilniaus vaikų dailės mokykloje, 1959 m. Kultūros švietimo technikume, nuo 1960 m. Vilniaus M. K. Čiurlionio vidurinėje meno mokykloje-internate. Parodose dalyvavo nuo 1959-ųjų. Sukūrė darbus architektūroje: 1963 m. kavinės „Nykštukas“, 1965 m. „Bočių“ kavinės iškabą ir 1968 m. pašto iškabas Vilniuje. Autorius yra žinomas pedagogas, darbo mokykloje metu išugdęs ne vieną menininkų kartą. Jo kūriniai pasižymi precizišku techniniu atlikimu, savita Rytų estetikos įtaka. Mokyklos reikmėms kurdamas glazūras, tapo žinomu technologu. Sąmoningai nekūręs ideologinių kūrinių, parodose eksponavo indus, nedidelius kavos ir arbatos servizus. Eksperimentavo su techninėmis molio galimybėmis, glazūrų sudėtimis.

Rokas Dovydenas: Jūs baigėte VDI 1959 m.?

Egidijus Ignas Talmantas: Taip, 1959 m., atsiprašau, ne, mokyklą baigiau 1959 m. Teisingai, 1953 m., Stalinas kai mirė, aš įstojau, o 1959 m. baigiau.

R. D.: Ir jūs mokėtės pas Strolių?

E. I. T.: Ne, Strolis buvo..., jis pasirinkdavo ką (mokyti), mes buvom labai neįdomūs, 5 bernai. Pradžioje mokėsi, tiesa, Daiva Antinytė⁷⁰ ir Ušinskaitė⁷¹, bet jos išėjo kažkaip ir vėliau mes likom keli bernai. Tai jam neįdomu su tokiais, tai jis pasirinkdavo kur gražesnės damos ar kas, aš, žinoma, juokauju.

R. D.: Ličkutė irgi jau turėjo dėstyti?

E. I. T.: Ličkutė buvo jauna, tada ji mums akvarelę dėstė, tada ji, ko gero, tik pradėjo mokytojauti, o šiaip tai mes pas daug ką – Joną Mikėną, paskui Teodora Miknevičienė man diplominį vedė, tai buvo viršininkė jau pati didžiausia.

R. D.: Ir kuris iš dėstytojų jums padarė didžiausią įtaką?

E. I. T.: Aš žinot buvau toks žioplis gi, dabar, aš manau, vaikai jau su-brendę būna, o mes tokie buvom, žinot, pienburniai, kad aš net nežinau, sunku pasakyti. Mes labai mažai suvokėme, po truputį mokėmės, mokėmės kažkaip. Žinoma Mikėnas darė įspūdį, buvo ramus toks baisiai žmogus, raktais barš-kindavo, eidavo koridoriais. Niekad nesijaudindavęs ir toks įdomus žmogus buvo – eidavo pokaičio pamiegoti biškį per pietus, atvažiuodavo iš Kauno.

R. D.: Jūs laikomas ne tik dailininku, bet ir technologu.

E. I. T.: Ai, čia toks žaidimas, žinot, tiesiog mėgau domėtis, kad ne tik būtų pats daiktas, kad būtų ir medžiaga viduj ir ant išorės kas uždėta reikiama žinoti. Buvo įdomu, galbūt tu teigus, na sutapo, tuo metu Mikėnas rašė technologiją⁷², daug ką aiškino. Bet mes buvom tokie žiopliai, atsimenu, ištraukia termoporą iš krosnies ir sako: „tai kodėl dabar krenta temperatūra?“ Reiškia, juokdavosi jis iš mūsų tokių žioplų. Bet tokie žmonės gal ir paskatino savotiškai, atsimenu, buvo madoj redukcinės glazūros, tai va, lyg ir įdomybė buvo, dirbom kažką.

R. D.: O kaip jūsų sukurta? Ar molio glazūrą reikėtų vadinti, ar graikišku laku?

70 Daiva Antinytė (g. 1935), grafikė, nuo 1961 m. LDS narė.

71 Tai ne Filomena Ušinskaitė (1921–2003).

72 Jonas Mikėnas, *Dailiosios keramikos technologija* (Vilnius: Mintis, 1967).

E. I. T.: Rusai vadina laku, gal dar prancūzai vadina, šiaip tai *terra sigillata*⁷³ galima vadinti, tokiu pasauly pripažintu vardu. Tai čia toks buvo net juokingas sutapimas, nes per meno istoriją pasakojo Umbrasas⁷⁴, kaip ji padaryta – niekas nežino, na tai kas čia tokio – juodas daiktas, imsiu ir padarysiu, sau pasakiau. Likimas iškrėtė tokį *šposą*, kad tikrai pasisekė tokį padaryti. Ir tai buvo apie 1960–1959 metus, neatsimenu, ar aš jau buvau padaręs ką. Kažkur mačiau užrašą ant kažkokio daiktelio dugno – 1958. Na tuo metu mes neturėjome jokios informacijos. Aš turėjau kažkokią čekišką knygą⁷⁵, kurioje buvo parašyta kažkas, bet tai grynios fantazijos. Paskui teko daugiau domėtis, viena mūsų institutą baigusi moteriškė – Stella Norikutė⁷⁶ – dirbo Statybinių medžiagų institute (tada vadinosi, paskui Termoizoliacijos institutas), tai jinai padarė (medžiagos) termografinius tyrimus. Tai kažkokį supratimą pradėjai turėti, kas tai yra, nes ir graikai padarė, bet jie tik samprotaudami galėjo žinoti, kad tai smulkios dalelės, o kaip jas surinkti – tik praktika gali pasakyti, tik empiriškai žmonės gali. Įdomu, kad manęs nė vienas dailininkas nėra paklausęs. Na žinoma, esu bjaurus toks, jei kas žioplas klaustų, tai aš tingėčiau aiškinti. Bet šiaip tiktai Strolis vienas yra paklausęs, sako: „O kaip tu ją iškoši, tą glazūrą, ar per šilką?“ Praktiškai eina per medį, tai yra tokios smulkios dalelės. Molio koloidas faktiškai.

R. D.: Per medį – tai kaip?

E. I. T.: Susigeria į medį ir tiesiog, jei kokio minkšto medžio, žinoma, persikošia. Tai va, paskaitau kokiose nors knygoose, kur parašyta, kaip reikia padaryti, tai net juokas ima. Tenai parašyta imti tiek molio, tiek vandens, tiek elektrolito, viskas pasakyta tiksliai. Betgi kiekvienas molis kitoks, tiesa? Ir kai jis turi kitokį santykį stambių ir smulkių dalelių, ir kai tu nori gerai padaryti – šito neužtenka. Ten labai paprastas dalykas, kai jau pradedi žinoti. Šiaipgi jokių paslapčių nėra pasaulyje. Kažkada buvau parašęs į *Mokslą ir gyvenimą*⁷⁷, tai ką jie padarė – neišspausdino to, ką prašiau, o parašė: „Tas viskas yra paslaptis ir nežinoma.“

Palissy Bernard’as⁷⁸ sako: „Kvailys, kuris slepia savo nežinojimą, yra vertesnis už protingą, kuris slepia savo žinias.“ Negražu būtų slėpti, tik

73 Plačiau žr.: <http://www.satnai.lt/2020/04/10/antikines-keramikos-glazura-terra-sigillata-ir-jos-atgaminimas/>.

74 Jonas Umbrasas (1925–1988) dėstė VDI 1952–1988 m.

75 Pravoslav Rada, *Kniha o technikách keramiky* (Praha: SNKLHU, 1956).

76 Stella Stasė Norikutė, nuo 1969 m. chemijos inžinerijos daktarė.

77 1957–2012 m. leistas mokslo populiarinimo žurnalas.

78 Palissy Bernard (1510–1589), prancūzų keramikas, inžinierius.

kad niekas nesidomėjo, net stebina, aš visiems mokiniams paaiškinau, parodžiau studentams, kas tik norėjo, visiems parodydavau. O jeigu taip rimtai šnekėti, buvau nuvežęs į Maskvą pas Blavatski⁷⁹, bet neatsimenu jo vardo, jis buvo parašęs knygą *Istorija antičnoi keramiki*⁸⁰. Tai jis kvietė, kad atvažiuočiau į Maskvą ten pas juos, jis, kaip specialistas, sakė: „Penktas amžius prieš mūsų erą.“ Taip įvertino. Buvo toks amerikonas Josephas Veachas Noble’as⁸¹, jis buvo Metropolitenos muziejaus direktorius⁸², jisai knygą *Attic Pottery*⁸³ parašė, ten jisai, žinoma, pats viską išrado, bet surinkęs ir įdomių žinių. Pirmas tą dalyką sugalvojo Theodoras Schumannas keturiasdešimtais metais⁸⁴. Tada buvo karai, visai žmonėms ne puodai buvo galvoje, bet jis užpatentavo. Tai aš klausiau Blavatskio, ar jis žino – jisai pasirodo šitą žinojo. Tai sakė: „švaksas“⁸⁵, taip pavadino. O šitas Noblas. Kada aš jam nusiunčiau pavyzdį, tai jis man neatsiuntė savo, bet kai gavau jo tekstą, kaip jisai daro, tai supratau, kodėl neatsiuntė. Taigi, jisai galvojo, kad per kažkiek valandų galima padaryti, faktiškai tą kokybę padaro žemės trauka, nusodindama daleles. Juo lengvesnės dalelės, tuo jos ilgiau sėda, jeigu yra mikroskopinės dalelės, tai jos ypač ilgai sėda, žemės trauka jas priverčia paskęsti, kitaip sakant. O jis pasirodo, kada patepa tą savo *terra sigillata*, tai jisai dar poliruoja. O aš, kai padarydavau, bijodavau rankomis prisiliesti, kad nesugadinčiau paviršiaus – jis toks būdavo geras, bet aš pusę metų ar kelis metus išlaikydavau, leisdavau nusėsti. Tai gauni idealiai, permatomą molį, galima sakyti. Tai jisai yra toks smulkus, tai nesimato, ten yra milijoninės milimetro dalys ir mikroskopinių stengiesi išvengti. Mikroskopinės tai būtų, kaip šamotas koks molyje, taip apie kokybę bandau pasakyti. Tai tokių yra, ir, žinoma, kada nurodo – tiek kilogramų, tiek ko, tai viskas yra juokai. Kiekvieną molį turi pasižiūrėti, kada yra tinkamiausios sąlygos nusėsti toms dalelėms, nes jeigu joms truputį kas nors ne taip – nenusėda.

79 Blavatskis Vladimiras Dmitrijevičius (Блаватский, Владимир Дмитриевич) (1899–1980), archeologas ir istorikas, Maskvos universiteto profesorius.

80 Владимир Дмитриевич Блаватский, *История античной расписной керамики* (Москва: Издательство Московского университета, 1953).

81 Joseph Veach Noble (1920–2007), autodidaktas archeologas.

82 1956–1970 m. užėmė įvairias administracines pareigas Metropolitenos meno muziejuje, 1970–1985 m. Niujorko miesto muziejaus direktorius.

83 *The Techniques of Painted Attic Pottery*, Joseph Veach Noble (Metropolitan Museum of Art (New York, N.Y.) Watson-Guption Publications, 1965).

84 Theodor Schumann, „Oberflächenverzierung in der antiken Töpferkunst. Terra sigillata und griechische Schwarzrotmalerei“, *Berichte der deutschen keramischen Gesellschaft*, 32 (1942).

85 Batų tepalas.

R. D.: Tai ilgas užsiėmimas.

E. I. T.: Bet čia pasakos, aišku. Jeigu būtų įdomu, parodyti reikėtų – geriausia. Tiesa, paskui Glazge vienas anglas labai gerą *terra sigillata* darė, ir tas Noblas rašė, kad Olandijoje yra dvi moterys, kurios kažką darė, su jomis neteko susisiekti. Glazge tai jis, žinoma, nedarė bandymų – redukuotų – spalvotų, bet, kad kokybė būtų gera, dar ir molis turi būti nusodintas.

R. D.: Nusodintas, tai jis pakastas turi būti kur nors?

E. I. T.: Seniau puodžiai taip darydavo, ne į konteinerius praskiedžia ir leidžia nusistoti tiems visiems. O mes gauname sumaltą, koštą, pamaltą šiek tiek arba koštą tiesiog, ir jis būna su visais akmenukais, smėliukais, smulkiom. Tai jeigu ir poliruoji, atrodo, išlygini viską, bet kai molis traukiasi, tai kietesnės dalelės tam tikrą nelygumą padaro. O ant graikiškų gaminių, jeigu gerai padarytas, taigi kaip veidrodis, gali save matyti. Galima padaryti puikius pavyzdžius, bet pas mus molio niekas neruošia.

R. D.: Tai jį visai vandens nepraleidžia?

E. I. T.: Jis pats gali praleisti tuo atveju, įsivaizduokim, nešvarumas buvo moly, išdegė tada skylė, tai bus skylė, jis turės praleisti, o šiaip jis negali praleisti. Jeigu bus molis idealus, tai ir glazūra bus ideali, bet kadangi molis nėra idealus, tai, aišku, ne. Pasakos, ar ne tiesa?

R. D.: Po baigimo kur jūs dirbot?

E. I. T.: Mane iškart paskyrė į Kultūros švietimo technikumą, bet aš jau dirbau tuo metu keturmetėje vaikų dailės mokykloje⁸⁶, tai buvo 1959 ar 1958 metai, mane Garbauskas⁸⁷ pasikvietė, man dar nebaigus, aš buvau penktame kurse, paskui aš iš švietimo technikumą pabėgau – su suaugusiais dirbau, neatrodė įdomi tokia įstaiga, kad galėtum dirbti ar ką, tai pabėgau.

R. D.: Kada pradėjote dirbti Čiurlionio meno mokykloje?

E. I. T.: Kai mes padarėme tą keturmetę dailės mokyklą, Garbauskas buvo direktorius, kurį irgi jauną paskyrė. Vyresni viską sugalvojo už mus, na, tada ir sakiau, kad reikia pabėgti nuo tų visokių atsitiktinių mokytojų ir priimti tik vyrus, kurie negertų, nerūkytų ir panašiai. Na, o paskui gyvenime visko ten išėjo, atsirado ir rūkančių, ir geriančių ten buvo, kad pasigertų, tai, žinoma, ne. Taurelę gal kada kas nors ir išgerdavo, bet nebuvo tokių, kad pasigertų kas ar ką. Kada buvom visi vieno amžiaus, bendraminčiai, tuo

⁸⁶ Dab. Vilniaus Justino Vienožinskio dailės mokykla.

⁸⁷ Antanas Garbauskas (1932–2008), 1958–1960 m. Vilniaus vaikų dailės mokyklos direktorius, 1960–1993 m. vadovavo M. K. Čiurlionio mokyklos dailės skyriui.

4.
Egidijus Ignas Talmantas, Indų kompletas,
apie 1970, nuotrauka iš Talmantų šeimos archyvo

Egidijus Ignas Talmantas, Beverage set, ca. 1970,
photo courtesy of the Talmantas family

metu aišku, kad tik neatsirastų kokių nors antitarybinių žmonių, kad blogai nemokintų, kadangi reikalaudavo kiekvienais metais vis į Leningradą⁸⁸ ar į Maskvą atsiskaityti, parodyti akademijoms, ką tu čia mokai. Ten visas mokyklas sukviestavo ir tose mokyklose parodydavo, ką daro, atsimenu, tada išmokau rusišką žodį (frazę): „А Вильнюс всё отмалчивается.“⁸⁹ Stengdavomės niekur nelįsti, nieko nerodyti ir darydavom, ką norim, ir tiek, taip buvo. Tik mažų vaikų darbus vežėm, didesnių nerodydavom.

R. D.: Sakykit, o Čiurlionio meno mokykla, 1961 m. ar..

E. I. T.: 1960 m. atsidarė, ten muzikos skyrius jau buvo, o baletu dar vėliau atidarė.

R. D.: Kokią jūs ten turėjote techninę bazę?

E. I. T.: Oi, jokią, ką pats pasidariau, tą ir turėjau.

R. D.: Ką, malkinė krosnis kokia kieme stovėjo?

E. I. T.: Ne, elektrines stengiamės daryti, bet tai nebuvo karščio daug, tada nebuvo išrastų tokių vielų, tada tik nichromai⁹⁰ būdavo ir tai

⁸⁸ Dab. Sankt Peterburgas, Rusija.

⁸⁹ Rus. „O Vilnius vis tylė“.

⁹⁰ NiCr – kaitinimo viela, naudota keramikos krosnyse.

980 °C iki 1000 °C daugiausiai. O daugiau tai pasitaikydavo, toks Jonas Grybauskas, atsimenu, iš termoizoliacijos instituto, jis pradėjo daryti tokias krosnis, jis, matyt, jau gaudavo fechrlio⁹¹, tai tokios vielos, kad jau galima buvo (aukštesnę temperatūrą pasiekti) ir Šulgaitei, atsimenu, padarė krosnį, tai jau turėjo tokią krosnį, kad prie 1250 °C ar kiek labai toks jau didelis dalykas. O mokykloj – ką pats pasidariau.

R. D.: O jūs pats dirbdavot kur?

E. I. T.: Tai va, aš mokykloj ir dirbdavau, ne, nebuvo tas, kuriam būtų verta duoti dirbtuvę ar ką, tada seniau duodavo ir butą, ir viską.

R. D.: Daug menininkų gaudavo dirbtuves?

E. I. T.: Žymesni gaudavo tikriausiai. Aš atsimenu, kada tokį rūšį buvau gavęs vieną kartą. Kambarys rūsy, tai reikėjo eiti per balą, tai iš akmenų pasidedi, iš priekio žiurkė ateina, tai apsitaško biški, ką darysi, negali nulipti. Tai buvo Gibavičiaus⁹² dirbtuvė, ir tai, atsimenu, buvo toks gražus ženklas. Kadangi niekam kitam jau nebegalėjo skirti, ir tada, atsimenu, paskyrė man. Atsimenu, koks gražus sakinyš buvo, maždaug, kai nereik jau niekam kitam, tai šitam jau galima, bet tai jau buvo labai vėlai, žinoma. O taip, visą gyvenimą mokykloje dirbau.

R. D.: Ir dalyvaudavot parodose?

E. I. T.: Na, bet švelniai, nedaug, visasąjunginės, kaip tada vadinosi, arba respublikinės.

R. D.: O, sakykim, dalyvavimas parodoje ką keisdavo? Ar apskritai nieko?

E. I. T.: Nieko.

R. D.: Čia tik garbės reikalas buvo?

E. I. T.: Na tai, kad ir garbė nedidelė buvo, bet vieną kartą turėjau naudą. Atsimenu, Strolis buvo dar gyvas, atrinko mano vieną menkutę vazelę, visai nedidelę. Ten buvo chromo raudona glazūra, bet turėjo violetinį atspalvį, ją išsiuntė į Čekiją⁹³, aš, atsimenu, gavau kažkokį popierėlį tenai. Tai po to tiems, gavusiems tuos popierėlius, buvo sudarytos sąlygos ir buvo galima išvažiuoti į Dzintarį⁹⁴, į tokią kūrybinę grupę. Tai buvo 1964-iejį, tada galėjau pirmą kartą su porcelianu pažaisti. Man tas porcelianas, jis

91 FeChrAl – kaitinimo viela, naudota keramikos krosnyse.

92 Rimtautas Vincentas Gibavičius (1935–1993), grafikas.

93 1962 m. Pasaulinė keramikos paroda Prahoje, Čekoslovakijoje.

94 Miestas Latvijoje, sovietmečiu čia veikė Kūrybos namai, rezidencija, atvykdavo keramikai iš visos Sovietų Sąjungos.

ne baltas visai, net fajansas, ko gero, dabar baltesnis. Tai aš, atsimenu, jį neglazūravau, bet poliravau tam, kad jis labiau akmeninis atrodytų. Jokių dažų negavau ten, tai vienas latvis davė geležies oksido, man rodos, ar kažko, aš dar įdėjau forsteritinės plytos sumalęs, tai čia biški paterlinau, tai ištirpdė porcelianą ir nutekėjo. Tada man pasirodė, kad aš labai gudrus. Visai žioplų dalykų buvau pridaręs.

R. D.: O, sakykim, institute indų konstrukciją dėstė?

E. I. T.: Nelabai kas į tai kreipė dėmesį, neatsimenu.

R. D.: Daugiau į dekoravimą? Į ką didesnę dėmesį kreipė? Tarkim, kai jūs pradėjote Čiurlionio mokykloje dirbti, į ką jūs vaikų darbuose dėmesį kreipėte?

E. I. T.: Darbuose aš individualiai, vaikai, kaip išmoksta kalbėti, kaip išmoksta vaikščioti, taip išmoksta paišyti, jei jis turi galimybes, bet va galvoti, kad smegenis vartotų, tai stengiausi skatinti. Tai iš to galėčiau reziumuoti savo visą gyvenimą. Stengiausi taip su mokiniais kalbėti, kad nesuvynioti į saldainio popieriuką visus tuos reiškinius, bet atvirkščiai – išvynioti. Kad suprastų, kas yra blogai. Prisimenu, kažkada tai buvo mokykloje šūkis toks – „Jeigu sužinosi visas žinias, kokios pasaulyje tik buvo, tai tada esi labai protingas.“ Tai pasakė Leninas⁹⁵, tai aš mokiniams visada sakydavau, kad yra Thomo Elioto⁹⁶ eilėraštis, sako: „Kur gyvenimas, kurį prarandam begyvendami, kur yra žinojimas, kurį, *where wisdom we lost in knowledge*, kur išmintis, kurią prarandam žiniuose, ir kur yra žinios, kurias prarandam informacijoje.“⁹⁷ Lyg ir atvirkštinė mintis, tai koku būdu žaidi žmogus. Matot, tais laikais, kai aš mokiausi, aš atsimenu, kai buvau toks žioplis, tai, atsimenu, Laucius darė vazę, su angobais piešė Janonio⁹⁸ portretą ant vazės. Buvo tokių, reikia ir tą ideologinį meną kurti, tai aš jokių idėjų ten kišti nenorėjau, tai pradėjau domėtis indais. Tiesiog utilitariais dalykais, kurie taip pat gali turėti tam tikrą jausmą ir funkciją, ir grožį. Savotiškai įdomumą atradau šituose dalykuose.

R. D.: O kažkokios ideologinės funkcijos taikomajam menui nebuvo skiriama?

E. I. T.: Tai va, buvo vienintelė sritis, kur galima buvo. Kai padarai parodą, kokia čia ideologija gali būti?

95 Vladimiras Iljičius Leninas (1870–1924), Sovietų Sąjungos įkūrėjas.

96 Thomas Stearns Eliot (1888–1965), poetas, Nobelio premijos laureatas.

97 Citata iš Thomo Stearnso Elioto pjesės *The Rock*, 1934.

98 Julius Janonis (1896–1917), poetas.

R. D.: Dekoratyvinis menas šalia taikomojo buvo?

E. I. T.: Tada tik gimė tas dekoratyvinis, atsimenu, kad ir tą patį Lauciaus Janonį, kaip jisai buvo išmodeliuotas. Atsimenu, Ličkutė mums dėstė akvarelę, kai pradėjom guašu kažką daryti, tai mes tada samprotavom: reikia plokščiai tapyti ir padaryti plokščią, nebūtinai gi reikia perspektyvą rodyti inde. Kaip Bušė⁹⁹ ir Fragonaras¹⁰⁰, kurie darė kokią nors įtaką, ar Vato¹⁰¹ darė įtaką porcelianui ir dekolius visokius paįsė, jie gi padarė įtaką kažkada. Mes galvojom, kad reikia kažkaip kitaip pabandyti. Nebuvo jokia revoliucija, bet jau vis tiek kažką keitėm, bet labai nedrąšiai.

R. D.: Jūs „Dailės“ kombinate nedirbot?

E. I. T.: Retkarčiais gaudavau užsakymų, bet direktorius, meno tarybos viršininkas buvo Kazimieraitis¹⁰², mano bendrakursis. Tai jis mane prisimindavo tada, kai kažkas tai nepadaro, kai laiko nebėra. Tokiom skylėm užkišti naudodavo mane, bet jis man kažkaip keramikos darbų neduodavo: tai tu padaryk iš metalo, tai iš to, tai iš kito, visokių teko darbų. Esu padaręs, kai jau niekas nebesuspėjo padaryti, židinių *Brežnevo*¹⁰³ vilai, tada, atsimenu, ir daugiau menininkų darė, jie visi anksčiau buvo gavę užsakymus, o kai jau pavėluotai, tai jau man, toks draugiškas man buvo Kazimieraitis.

R. D.: Ličkutė ir Šulgaitė tuo metu darė ryškią karjerą.

E. I. T.: Gal Šulgaitė tai prastesnę sveikatą turėjo, Ličkutė be galo produktyvi buvo ir ji visur suspėdavo: ir dekoratyvinius, ir tokius, ir kitokius darbus padaryti, žinot, labai, labai produktyvi buvo, be galo. Ir Švažienė¹⁰⁴ paskui, sakyčiau, buvo lyg ir jos šešėlis, lyg ir sekantis žingsnis po jos, ji irgi dirbo labai daug. O Šulgaitė silpnesnės sveikatos buvo, bet šiaip jau irgi labai daug dirbo, ji lyg su latviais labai draugaudavo. Važiudavo į Rygą, tenai dirbdavo, degdavo aukštoj temperatūroj, tai jinai ten iš įdomesnių medžiagų padarydavo, tai va, labai gera tokia menininkė.

R. D.: O, sakykim, jūs, kai dirbdavot, tai molį gaudavot per kombinatą, Kauno?

E. I. T.: Jeigu užsakymams kažkokiems, negausi suspėt šitam užsakymui. Tai kitam nusiperki daug daugiau, kad galėtum ir kitam turėti

99 Francois Boucher (1703–1770), prancūzų tapytojas.

100 Jean-Honore Fragonard (1732–1806), prancūzų tapytojas.

101 Jean-Anoine Watteau (1684–1721), prancūzų tapytojas.

102 Steponas Kazimieraitis (1933–1995), nuo 1961 m. dirbo „Dailės“ kombinate.

103 Dab. vila „Auska“ Palangoje, 1979.

104 Gražina Janina Degutytė-Švažienė (g. 1938), keramikė, 1963 m. baigė VDI, čia dirbo ir dėstė 1962–2011 m., sukūrusi išskirtinių keramikos darbų interjerams.

užsakymui, tai va tokiu būdu, sukaupi kažkokį turta. Iš seno dirbi ir užsisakai sekančiam darbui, nes nespėdavo. Šamotinio molio tai Kaune, o riebu tai taip pat iš Kauno veždavo tais laikais. Tada Sargėnų molis būdavo, Rokų molis dar nebuvo vartojamas.

R. D.: Jūs daugiau dirbdavot su glazūrom, pigmentais, oksidais?

E. I. T.: Turbūt kad taip, man būdavo įdomu padaryti nuo pradžios iki galo, ir dabar, kaip įsivaizduojam, kad pačiam viską galima buvo pasidaryti. Na, paskui atsirado iš Duliovo¹⁰⁵ tų glazūrų pirkti ir paskui kombinate kibirai stovėjo, visokių ten, paskui susimaišo, kitokia pasidaro, o mes taupiai darydavom, susimali atsargiai lašelį, kad nenukristų, kad neišplautum veltui, teko šykščiai, bet pačiam padaryti.

R. D.: O tada jūs daugiausia lipdydavot?

E. I. T.: Lipdydavau, nes mano ratas labai prastas, savadarbis toks, tai viskas mano yra nuo A iki Z primityviai padaryta.

R. D.: Bet kartais priemonių ar medžiagos skurdumo pasirinkimas pateisina rezultata?

E. I. T.: Taip, tai yra netgi skaičiai kažkur, Hamada¹⁰⁶ turėjo tik 4 glazūras, jam nereikėjo daugiau.

R. D.: Sakykit, ar darydavot darbus pardavimui? „Dailės“ salonams?

E. I. T.: Salonams ne, pasidarydavau, jeigu važiuodavo kas į svečius, reikėdavo dovanėlę kokią nusivežti, tai pasitaikydavo, kad nupirkdavo iš manęs kas nors. O šiaip tai, kai darydavau parodoms, tai retkarčiais pirkdavo iš parodų. Tai pirkdavo arba Kultūros ministerija, arba... maniškiai darbai beveik visi yra žuvę, buvo mada užėjusi stiklus dėti, būdas tokias darydavo, tai koks stiklo gabalas nukrenta ir sudūžta, toks juokingas dalykas.

R. D.: Vilniaus „Dailės“ kombinatas beveik negamino buitinių indų?

E. I. T.: Vazos, lėkštės, dekoratyviniai tik.

R. D.: Gal Kauno „Dailės“ kombinatas daugiau gamino servizus?

E. I. T.: Irgi ne, čia buvo tradicija iš Miknevičiaus¹⁰⁷ fabrikėlio, Kauno „Dailės“ kombinatas, buvo perimtas iš Miknevičiaus nuosavas fabrikėlis,

105 Dulevo dažų fabrikas (*Дулевский красочный завод*), gamykla prie Maskvos.

106 Shoji Hamada (1894–1978), japonų keramikas.

107 Vaclovas Miknevičius (1910–1989), vienas iš profesionaliosios keramikos pradininkų Lietuvoje, 1940 m. įkūrė Kauno „Dailės“ kooperatyvo dailiosios keramikos dirbtuvę. 1945–1946 m. buvo Kauno „Dailės“ kombinato keramikos dirbtuvių technikos ir meno vadovas, 1947–1959 m. – Keramikos ateljė vyriausiasis meistras. 1961–1964 m. vadovavo dailininkų sąjungos Kauno skyriaus taikomosios ir dekoratyvinės dailės sekcijai. 1970 m. išleido knygelę *Dailioji keramika. Dailės ir technologijos darbai*.

jis pasidarė valstybiniu ir jis po truputį pavirto didesniu, paskui pasistatė, tas kieme raudonas pastatėlis yra senasis, paskui pasistatė didelį namą ir jie jau visokius menus pradėjo gaminti.

R. D.: Ir parodose taikomojo meno beveik nebūdavo, daugiau dekoratyvinis?

E. I. T.: Matyt, atėjo toks laikotarpis, kada šitokius daugiau pradėjo vertinti. Matyt, pasaulyje banguoja idėjos, ir viskas. Gerai Anglijoje, Vedžvudas¹⁰⁸ vieną toki impulsą davė, Bernardas Leachas¹⁰⁹ dar vieną impulsą davė. Vienas kitas, po truputį, o pas mus atgarsiai pasaulio tai ateina, mados iš kitur, tai ir džiaugiesi.

R. D.: Iki kada jūs dirbote Čiurlionio meno mokykloje?

E. I. T.: Kad jau pamiršau, prieš trejus metus baigiau, per 40 metų su vaikais dirbau... Jeigu savo ką darydavau, labiausiai vertinau prūsų keramiką. Kartą teko būti Liubline¹¹⁰. Liubline yra muziejus – žiūriu, sakau: „Čia prūsų paroda ar kas?“ „Ne, – sako, – čia vietoje rasti.“ Matomai, mūsų giminės gyveno kažkur ir ten, kur Lenkijos dalis, paskui ir vokiečiai gyveno toje dalyje, kur prūsai, ką darysi, bet tai jie buvo „labiausiai išprusę“ iš mūsų visų genčių.

R. D.: Labiausiai vakarietiška?

E. I. T.: Gal ne dėl to, kad vakarietiška, nes to meto vokiečių yra primityvesnė kultūra. Yra Gaertės Vilhelmo¹¹¹ *Urgeschichte Ostpreussens*¹¹², 1939 m. Karaliaučiuje¹¹³ išleista knyga, ten yra retkarčiais parašyta *Germanische gefüße*¹¹⁴, tai pasižiūri, prūsiški yra stebuklingi, lyginant su kokių vokiečių, žinoma, negaliu tvirtinti, nesu toks žinovas, bet.

R. D.: O į ekspedicijas (rinkti liaudies meno) važinėdavote?

E. I. T.: Taip, su Dailės institutu ir su Dailės muziejumi, kartais lituanistai būdavo kartu, vasaromis važiuodavome ir kada Kauno pilį kasinėjo, Mekas¹¹⁵ tada kasinėjo, tada teko dalyvauti, taip domavausi šitais dalykais, tikrai įdomūs. Archeologiniai dalykai yra įdomūs, be jų mūsų šiandien nebūtų, visais atžvilgiais. Ir, pavyzdžiui, esu bandęs padėti archeologams, bet

108 Josiah Wedgwood (1730–1795), anglų keramikas, pramoninkas.

109 Bernard Howell Leach (1887–1979), anglų keramikas.

110 Liublinas – miestas Lenkijoje.

111 Wilhelm Gaerte (1890–1958), vokiečių archeologas.

112 Wilhelm Gaerte, *Urgeschichte Ostpreussens* (Königsberg, Gräfe und Unzer, 1929).

113 Kaliningradas – miestas Rusijoje.

114 Vok. germaniški indai.

115 Karolis Mekas (1906–1993), archeologas.

jie irgi tokie savotiški žmonės, jie ko nesupranta, to ir nėra. Tai esu jiems Šventosios¹¹⁶ keramikos gamybos technologiją smulkiai atkūręs, galima būtų pasakyti taip jau. Tai Rimantienė¹¹⁷ savo knygos¹¹⁸ žangoje tik padėjo, o panaudot nė vieno sakinio nepanaudojo. Jokios naudos tą, ką aš jai padariau. O ten labai įdomi tarp kitko ta keramika, tokios pasaulyje niekur nerasi, kaip Šventosios, todėl, kad dideli gaminiai, ir jeigu juos paimi į rankas, jie yra visiškai lengvi. Absoliučiai, milžiniškas indas ir labai lengvas, iš ko jis padarytas?

R. D.: Turi būti įmaišyta kažkas į molį.

E. I. T.: Tai va, reiškia, o molis, pati seniausia Lietuvoj keramika buvo Narvos–Nemuno raudona keramika ir paskui Šventosios pačios seniausios, tai įsivaizduokite juos, tokie lengvi dideli gaminiai, ir kada paimi šukę ir padarai pjūvį išilginį, šlifą, reiškia, pjūvio, na tai vidus kaip akmens anglis – juodas absoliučiai ir labai lengvas daiktas, kas čia galėtų būti, visą vasarą galvą sukau. Paskui atėjo mintis į galvą tokia, juk kai nuvažiuojat į Nidą, tai iš marių dugno išspaudžia smėlis, kai yra nešamas į marias, spaudžia dumblą lauk. Ir jis išdžiūvęs, lengvas, lengvas daiktas. Atsimenat tokius? Ir ten paskui blynukai būna bangų mėtomi ar ką, tai aš pagalvojau, jie šitą galėjo dėti, pamėginau, tikrai, jeigu 60 proc. dedi jo, gauni tą patį lyginamąjį svorį. Jeigu geležies amžiuje, bronzos amžiuje naudojo grūstą akmenį, o šitam akmens amžiuje, čia yra pagal Rimantienę, tai yra 3500 prieš Kristų, o Gimbutienė¹¹⁹ sakė – čia gali būti dar senesnis. Na, čia abi gal labai tiksliai nenustatė, kas jas žino. Bet kas įdomu, kada to dumblo pridėda, tai jis pasidaro labai akėtas, tai jis yra kiauras indas. Tai kaip ten yra pridėta tos anglies, visą vasarą galvojau, kaip įdėti tą anglį į vidų, na ir šiaip, ir taip, ir smalą iš nevilties, ir sakų dėjau, ko aš nedariau. Niekas neišeina. Paskui toptelėjo į galvą, na, kaip kepa moteriškės pyragus, na, tai cukrus ant viršaus, ir kai ant skardos nubėga, tai anglis visiškai juodos. Tai pagalvojau – visiškai paprasta, jie galėjo imti bet kokių, kad ir nevalgomų, sulčių, vaisių kokių, laukinių obuolių, kad ir ko. Ir gerai prigirdyti gerai degtą gaminį ir, reiškia, dar kartą pakaitinti iki 400 °C, kol sudegs, suanglės. Anglies atomo svoris 14, tai nepalyginsi, jeigu silicio 60, 62, rodos, pamiršau jau¹²⁰, tai yra

116 Miestas Lietuvos pajūryje.

117 Rimutė Jablonskytė-Rimantienė (g. 1920), archeologė.

118 Rimutė Jablonskytė-Rimantienė, *Šventoji I: Narvos kultūros gyvenvietės* (Vilnius, Mokslas, 1979).

119 Birutė Marija Alseikaitė-Gimbutienė (1921–1994), archeologė ir antropologė.

skirtumas, anglis užpildžiusi visas poras irgi yra lengvas daiktas, tiesa? Na ir užkemša viską, puikiausi gaminiai išeina. Na, o Rimantienei kitas dalykas užkliuvo, kad ten yra kriauklių. Iš tikrųjų ten yra kriauklių pėdsakai, kada degė greitas degimas lauže, nespėja kalcis, patekęs į krosnį, sugriūti į C, CO₂ suskilti, CaCO₃, tai kai greitai dega, tai tie pėdsakai lieka, bet ten faktiškai nėra tiek tų kalkių. Tai ji (Rimantienė) sakė: „sraigės dėjo“, kaip ji sakė – „sraigių tuos lukštus“ – dėjo į tą keramiką, tai, sakau, negalima taip daryti, negalima dėti – išdegs ir suskaldys. Tai ji sakė, kalkakmenius, kažkokioje lenkiškoje knygoje Stankevič¹²¹ rašo, kad puodžiai dėjo kalkakmenius į molį, va, yra ir tokių specialistų. Paskui Girininkas¹²² (yra toks archeologas), tai jisai prašė tokios keramikės, kad padarytų bandymą, kad padarytų molinį daiktą, pridėtų tų kriauklių, ir išdegė. Aišku, jisai išsipūtė, subyrėjo, ir viskas, nes degimas kitų sąlygų – krosny. Jis ilgesnį laiką pabuvo karštyje, kalcis virto CaO, gavo vandens, jis 3 kart padidina savo tūrį, kalcis gesindamasis, na va tokių, kad kas nors per daug domėtusi, tai nėra tokių. Daugutis¹²³ – archeologas, tai jis apie geležies amžiaus keramiką rašė, tai jis sakė: „Pirma pagamina gaminį, paskui aplipdo šlapiu moliu, paskui atitraukia rankas, va taip, ir ten išeina ta faktūra.“ Tai jis turi trauktis labai, jeigu skystas molis, jeigu toks indas, tai jis apie 25 proc. susitraukia, tai turi būti plyšių, tai kur tie plyšiai, sakau? Jis vis tiek netiki. Jis žino, kad taip, nes taip sugalvojo pats. Amžiną atilsį, jau Daugutis numiręs. Atsimenu, Kudirka¹²⁴ buvo toks etnologas, tai net jo tėvas buvo puodžius, jis rašo, kad dėjo žvyrą į molį, gal tėvas taip vadino, tai čia kitas dalykas, bet žvyras turi kalkakmenio, tai jo negali dėti, grūstą akmenį gali dėti, tai jis pataisė – žvirgždas. Aš pats nežinau, kas yra žvirgždas, žiūriu žodyne – stambus žvyras.

R. D.: Ačiū už pokalbį.

E. I. T.: Nėra už ką.

120 Silicio atomo svoris 28.

121 Ядвига Вацлавовна Станкевич (1909–1959), rusų archeologė.

122 Algirdas Girininkas (g. 1949), archeologas.

123 Vytautas Daugutis, (1929–2001), archeologas.

124 Juozas Kudirka (1939–2007), etnologas.

5.
Kristina Mazūrienė,
Diplominio darbo 1972 m.
detalės, Kristinos
Mazūrienės nuotrauka,
2021

Kristina Mazūrienė,
Details of the graduation
work of 1972, photo by
Kristina Mazūrienė, 2021

POKALBIS SU KRISTINA KARKAITE-MAZŪRIENE, 2004 10 13

Kristina Karkaitė-Mazūrienė 1972 m. baigė LSSR VDI. 1973–1975 m. dirbo Vilniaus M. K. Čiurlionio vidurinėje meno mokykloje-internate, 1992–2012 m. dėstė VDA Kauno fakultete. Nuo 1972 m. dalyvauja parodose, keramikos simpoziumuose Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Vokietijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Airijoje, Čekijoje, Turkijoje. Įvertinta Jaunųjų dailininkų taikomosios dailės parodos Rygoje didžiuoju prizu (1980), Taikomosios dailės trienalės Taline II premija (1989). Kūrinių įsigiję yra Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Lietuvos nacionalinis muziejus, Panevėžio miesto dailės galerija, kitos institucijos. Autorės darbai dažnai kurti naudojant sudėtingas spalvoto molio suliejimo technikas. Kuriant šiuo būdu, medžiaga ne tik suteikdavo formą, bet ir tapdavo dekoru dalimi. Kartu su savo kartos keramikais Nora Blaževičiūtė¹²⁵, Gintė Pinkutė¹²⁶, Kostu Urbanavičiumi¹²⁷ ir Aldona Jonuškaitė-Šalteniene¹²⁸ atnaujino keramikos

125 Nora Blaževičiūtė (g. 1947).

126 Gintė Pinkutė (g. 1955).

127 Kostas Urbanavičius (g. 1951).

128 Aldona Jonuškaitė-Šaltenienė (g. 1943).

kalbą Lietuvoje, formuodami naujas kūrybines kryptis, temas ir raiškos būdus. Galima sakyti, kad ši karta Lietuvos keramikoje įtvirtino miesto temas ir estetiką, tuo skirdamasi nuo sąsajų su liaudies menu išlaikiusia jų mokytojų karta.

Kristina Karkaitė-Mazūrienė: Tuoj papasakosiu apie meno partiškumą: kai įstojau į I kursą, žalia, nieko nesimokiusi niekur, staiga pirmam semestre užduotis – „Spaliui 50“ suvenyras.

Rokas Dovydenas: O kas vadovas?

K. K-M.: Vadovas Adomonis, bet aš taip galvoju, kad tai ne Adomonio sugalvota – tiesiog tokia tema buvo nuleista, kaip savaime aišku, nes yra jubiliejus ir jūs turit tą temą daryti, aš taip supratau.

R. D.: „Spaliui 50“ – tai 1968 metai?

K. K-M.: Taip, tai buvo „Spaliui 50“, ir mes, mergos žalios, trys studentės, dvi kandidatės, jokios medžiagos nėra tuo klausimu, absoliučiai. Nei bibliotekoj, nei dėstytojas atneša, ir tu turi padaryti „Spaliui 50“ suvenyrą. Tai kaip dabar atsimenu, man atrodė, kad aš numirsiu, nes aš visiškai nežinau, ką daryti. Supranti? Ir aš ilgai, ilgai tempiau, niekas neišėjo, verkdamą nuėjau pas Šulgaitę Liuse ir sakau: „Liuse, aš visai nežinau, ką daryti su tuo suvenyru.“ O jinai sako: „Žinai, vaikeli, tu padaryk puoduką su lėkštute ir kokią žvaigždutę ten įseksi, ten užrašysi kur nors kamputy tą „50“, ir viskas.“ Ir aš, kaip dabar atsimenu, aš tokį cilindriuką, puodžiuką dariau, su kažkokia išcentrine lėkštute, kur puodžiukas krašte stovi, dabar mano supratimu, visai nieko.

R. D.: Labai modernu.

K. K-M.: Nulipdžiau tą puodžiuką, įbrėžiau, kaip Šulgaitė įbrėžia, žvaigždutę su cveku ir užrašiau „50“, nudažiau kažkokia ochrine spalva ir sėdžiu. Aišku, pažymys buvo labai ten ne koks, parašė ar tris, ar kiek. Jau smūgis į paširdžius buvo baisus, bet vis tiek aš sakiau, ne du, ačiū Dievui, ne du. Trys, kaip gerai, kaip gerai. Ir po to Adomonis atnešė vieną vienintelį pavyzdį, kaip dabar atsimenu, šito suvenyro pavyzdį. Tai buvo irgi cilindrinis puodukas ir einantys raudonarmiečiai, dekoliai užklijuota aplinkui. Su vėliavom, tai buvo vienintelis pavyzdys, po to, kai mes jau padarėme viską.

O paskui gavom lėkštę padaryti „rudeninę“, tai mes lapus ant tos lėkštės darėme, jau antrame kurse. O paskui vėl mums nukrito puiki užduotis – „Leninui – 100“. Tai čia buvo prie Strolio, irgi, matyt, buvo jubiliejus, ir visas institutas darė temą tokią. Čia aš jau buvau trečiam kurse, buvo vazų grupė ir buvo „Leninui – 100“, bet mes jau buvome pramokusios, kad galima simuliuoti šitą klausimą ir viską daryti, ką tik nori, ir nedaryti to Lenino arba to Spalio, ir išsivyniojom kažkaip. Mažų mažiausiai ten kažkur gale buvo užrašytas tas „100“ arba taip užrašytas, kad jo nesimatė, pavyzdžiui, aš suvedžiau viską į tokį ažūrą, į tokį kiauraraštį, kur niekas net nesuprato, kad ten „Leninui – 100“, ir atėjo Stauskaitė Jūratė¹²⁹, ir sako: „Kokios gražios vazos, ar tu gali vieną man padovanoti?“ „Jūrate, – sakau, – atsipeikėk, pažiūrėk, juk čia „Leninui – 100““. Ir nesimatė, taip gerai užrašiau, kad „Leninui – 100“. Tu priverstas esi daryti, bet viską darėm, kad tik nesimatytų.

R. D.: Ir tai toleravo?

K. K-M.: Taip, ir katedra toleravo, jie irgi, matyt, buvo priversti paisyti, kad yra tokios užduotys, yra tokie jubiliejai, juos reikia pažymėti ir, aplamai, man atrodo, kad tuo metu nuskilo mokyti dėl to, kad katedra buvo be galo tolerantiška. Net ir Adomonis pirmam kurse, mato, kad tu žalias, ir toks, ir anoks, ir nesusigaudai nieko, jokie nebuvo presingo. Kiek tu dirbai, tiek tu dirbai, kaip tu dirbai, taip tu dirbai. Nebuvo, kad jie žino, kaip reikia padaryti, ir jie stumia tave.

R. D.: Kas katedroje dėstė?

K. K-M.: Katedroje Strolis buvo dar, Strolis – katedros vedėjas, Adomonis, Ličkutė ir Vrubliauskas. Jacėnaitė buvo laborantė, tokia labai griežta, linksma tokia, ne su visais bendraudavo. Gražina¹³⁰ dar buvo, bet man atrodė, kad jai tik retsykais duodavo kokį studentą. Dažniausiai dėstydavo tapybą, o jau kompoziciją dažniausiai dėstydavo tai Strolis, išsirinkdavo, ką jisai nori, o paskui kas likdavo, ten Ličkutei, ten dar kažkam, kas likdavo Gražinai, kas likdavo Adomoniui.

R. D.: O Vrubliauskas?

K. K-M.: O Vrubliauskas, kaip taisyklė, gaudavo II kursą, ir mus truputėlį mokino daryti formas šablonavimo ir šiaip jis buvo tiek geras žmogus, kad jeigu tu sugebi suformuluoti klausimą tam tikra tema keramikos,

129 Jūratė Stauskaitė (g. 1947), grafikė.

130 Gražina Janina Degutytė-Švažienė (g. 1938).

tai jis visada su didžiausiu džiaugsmu paaškins. Taip labai nuosekliai ir labai su dideliu noru ir didele meile, bet jisai laikėsi tokios pozicijos, kad, ką žmogus padarai, tai viskas yra gerai. Ir tu jam gali nešti ir tokius eskizus, ir tokius eskizus, ir viskas gerai. Tu supranti, II kurse tu suvoki, kas tas gerai, tu turi ir pats atrinkti, kas tau gerai, nes dėstytojui viskas gerai. Ir visiem, ir kad tą atsakomybę, kurią norėtum pasidalinti su dėstytoju, tu nebegali, nes jis tave verčia rinktis ir verčia imtis atsakomybę už savo darbą, nuo – iki, pačiam. Ir tas man buvo, tas didysis postūmis, kai darai, ir visiškai atsakingai už tai, ką pats darai. Žiūri į dėstytoją ne kaip į gelbėjimo ratą, kad tave ištrauks ar kad tave pamokins teisingai daryti. Tas va apsisprendimas, man atrodo, yra labai teisingas, tada tu elgiesi kaip subrendęs ir suaugęs žmogus. Nežiūrint, kad esi tam tikros mokyklos sienose, vis tiek, jeigu suformuluoji klausimą, išeinantį iš tavo bėdos ar iš tavo nesupratimo, arba dar ko nors, pas dėstytoją gali klausti, jis visada atsako ir labai išsamiai. Toks man Vrubliauskas atrodė, na kitos merginos sakydavo, koks jis geras, jis nieko nepasako, bet man tai buvo taškas, nuo kurio aš supratau, kad visas gyvenimas priklauso tik nuo tavęs, tik nuo tavo apsisprendimo, nuo tavo supratimo, nuo tavo žingeidumo ir nuo viso kito. Ir kad nėra ko žiūrėti į mokyklą arba į dėstytojus, todėl, kad tai yra beviltiška.

R. D.: Kiek maždaug studentų būdavo?

K. K-M.: Tu žinai, mes įstojom, konkursas buvo pastrašnis, trys studentės įstojė ir dvi kandidatės. Penki, ir mes labai bijojom po pirmo kurso, kad mūsų neperves, tų kandidačių, į studentes, bet, ačiū Dievui, pervedė, mes buvom penkios.

R. D.: O kituose kursuose?

K. K-M.: Irgi tas pats.

R. D.: Tai maždaug 25 studentai?

K. K-M.: Vienu kursu aukščiau buvo didelis susigrūdimas ir ten buvo ar tai 6, bet tai buvo labai daug. O dėstytojai turėjo po 3–4 studentus. Taip, aš to partinio meno esu ragavusi tokio, bet visi, ir dėstytojai, ir studentai, draugiškai išsisukinėjo nuo tokio meno.

R. D.: Kuo skyrėsi dekoratyvinis menas nuo taikomojo?

K. K-M.: Dekoratyvinio darė plokštes, lėkštes, plokštes ant sienos.

R. D.: Lėkštės, kurios ant sienos kabinamos?

K. K-M.: Lėkštės tokios sunkios, didelės, centimetro storio, tai buvo dekoratyvinės arba skulptūros.

R. D.: Viskas, iš ko valgyti negalima, o vazos, sakykit, irgi dekoratyvinės?

K. K-M.: Vazos irgi būdavo dekoratyvinės, ir ten mažai kas kreipdavo, kad ten būtų funkcionali ir kad ten būtų galima mažų mažiausiai vandens pripilti, jos vis tiek buvo laikomos dekoratyvinėmis.

R. D.: O taikomosios dailės tada lieka labai nedaug?

K. K-M.: Taikomosios dailės, kai buvo užduotys, tai antrame kurse pas Vrubliauską darėme *bliūdus*, kažkokius šablonuotus, kur du susidėjo vienas į kitą, po to, nežinau, kai pasakiau Stroliui, kad darysiu diplominį darbą – servizą, tai jis pasakė man: „Atrodo, kad tu gali ir daugiau.“ Supranti? Tai buvo tarsi ne firma ir blogas tonas daryti visus tuos *bliūdelius*. Tai aš tada padariau ir dekoratyvinį – plokštes ir servizą, tai, ką aš noriu, ir tai, ką dėstytojas nori.

R. D.: O ta tradicija parodinio meno? Kam jisai buvo skirtas, ar pirkdavo kas nors? Išskyrus Dailės muziejų?

K. K-M.: Muziejus pirkdavo, o žmonės nelabai, ir dabar, jeigu pasižiūrėti, muziejaus fonduose yra sukaupta tokių daiktų, tai yra, o pas žmones tai nelabai užsilikę.

R. D.: Tai iš parodos darbai keliaudavo atgal pas menininką?

K. K-M.: Stengdavosi, nors ir ne po daug, nors ir už mažai, bet pirkti, ir užtat muziejuose yra prikimšta visokių tokių daiktų iš keramikos. Bet, na kaip – tas serga, nes tam koją nupjovė, tas maždaug yra valdžioj, o tos – valdžioj dar yra draugas. Tas pirkimas buvo biški giminių žemė, kaip aš suprasdavau, ir ten save nupirkdavo, nes patys buvo meno tarybose ir po to patrupindavo keletą tokių *padaėku* jaunimui, kad neliktų nuošaly, dar šį tą jausdavo, kad reikia ir tuos užpirkti. Be to, mes kažkaip pasipūtėm, ta mūsų karta, ir pasakėm, kad mes taip nedarysim, kaip šitie visi daro, mes būsime kitokie, ir viską darėm atvirkščiai. Na vaizdas buvo, visas jaunimas panašiai elgiasi. Bet man atrodė, padaryti taip, kaip liepia dėstytojas, tai yra tas pats, kaip nusipjauti sau galvą – geriau tada būtų. Iš klausai, palinksi

galva ir padarai lygiai atvirkščiai, ir visa mūsų karta buvo tiek „pakalusi“, ar mums nebeatiko ta jų keramika, gali būti ir taip, bet tai buvo išstisęs priešinimasis tam, ką tau liepia daryti.

R. D.: Kaip tos kartos, kaip jos susidėsto? Manomaitis, Strolis, Mikėnas, Vrubliauskas, Miknevičienė – tai jie pirmoji karta?

K. K-M.: Turbūt.

R. D.: O Adomonio?

K. K-M.: Adomonio, Ličkutės, Degutytės, Laimutės Cieškaitės¹³¹ ir Onos Kreivytės¹³², va čia tokia lyg vėl nauja karta. Taip mes ir kariaudavome, aiškiai neišsakydavai žodžiais, bet darbais, ak tu šitaip, tai aš visai kitaip.

R. D.: Ar buvo priešprieša tarp Ličkutės ir Adomonio kartos prieš Strolio?

K. K-M.: Manau, kad ne, man toks vaizdas, kad jie visai nekariavo. Man toks vaizdas, šiaip Strolis būdavo gilioj pagarboj ir po šiai dienai taip, nepaburbėk ant Strolio, taip yra susiklostę. Manomaitis iš viso nemokytojavo, jis tik dirbo kombinate, o šiek tiek Mikėnas mokytojavo, tai, man atrodo, ten (Kaune) reikia ieškoti Mikėno mokinių. Kai pabaigiau mokyklą, stojau į institutą, neįstojau, tai metus laiko dirbau kombinate, tiesiog darbininke paprasčiausia – ceche. Tuo metu šviežiai buvo atidarytas Kauno vakarinis ir jis (Mikėnas) ten buvo.

R. D.: O liaudiškumas, ar buvo privalomas?

K. K-M.: Jo.

R. D.: Ir tas liaudiškumas buvo tiesiogiai suprantamas?

K. K-M.: Tas liaudiškumas buvo tiek presinguojantis, nes viskas būdavo nuo pavyzdžio, ir tas pavyzdys kažkoks iškreiptas, juk tas liaudiškumas, mano supratimu, atsirado, kada žmogus turėjo daryti funkciją, ir funkcija aiškiai apibrėžė formą. Ir funkcija, apibrėždama formą, palieka laisvę puodžiaus interpretacijai formos, proporcijos, ir kiekvienas meistras surasdavo formą, kokia jam atrodydavo graži, ir vis tiek uzbonas buvo uzbonas, puodynė buvo puodynė, ir visa kita. O pas mus parodo puodynę ir tarsi ją reikėdavo kopijuoti. Arba uždėti dekorą, kuris savo gyvenime nebuvo ant puodynės, o jįsai atsirado ant skrynių, o paskui dirbtinai perkelta

131 Laimutė Cieškaitė-Brėdikienė (1936–2012), keramikė, dailėtyrininkė, knygos *Dizaino raida nuo Morris iki Morrisono* (2008) autorė.

132 Ona Kreivytė-Naruševičienė (g. 1935), keramikė, 1955–1961 m. studijavo VDI, 1960–1974 m. dirbo Liaudies meno rūmuose meno vadove, sukūrusi darbų architektūroje.

ant puodynų, nes buvo gražus, su gyvybės medžiu. O keramika, kuri buvo liaudmeistrių daroma šiek tiek nusižiūrėjus į miestą, (kuriuose) barokiniai dekorai perėjo į keramiką. Tai šita iš viso neegzistavo, atrodė, nebuvo tokios keramikos, buvo imamas pavyzdys, ant to pavyzdžio būtinai gyvybės medis, su paukščiukais ar iš vazonėlio (išaugęs). Į jį pasižiūri, liepia daryti liaudiškai, ir turi supinti kažkokią ašelę ar dar kažką, ar ornamento paimti fragmentą, vienu žodžiu, man visa tai atrodė kaip karvei balnas. Visas tas liaudiškumas ir jo supratimas, aš ne prieš liaudišką, tai yra gražu, bet yra liaudiška, kaip aš suprantu, kada minimum pastangų, maksimum rezultato. Nes jiems reikėjo išlaikyti šeimą ir jie negalėjo *voztis* ieškodami kažko. Ir jie darė iš karto formą, užbaigdavo ją ir nupjaudavo (nuo žiedimo rato), ir per tai atsiranda minkštumas, greitumas ir profesionalumas.

R. D.: Tai tūriai kuriami kartu su funkcija.

K. K-M.: O čia apie funkciją niekas nekalbėjo, ir jos jau nebuvo, koks poreikis lieko arba puodynės, vis tiek jau kiti laikai, liko tik dirbtinis perkėlimas formos. Aš po šiai dienai nesuprantu to liaudiško, kuris yra dirbtinai perkeliamas, jis nesusietas nei su buitimi, nei su funkcija. Aš suprantu, jei darytum indus šiuolaikinius, tai mes visi iššokam iš to, kas tai pirmiausia funkcionalu ir kam tu jį taikai, kam tu jį skiri, kad tam reikalui jis būtų patogus, o ne pradedi nuo kažkokios formos ir neaišku dėl ko.

R. D.: Keramikos ir taikomojo meno uždaviniai ar buvo partijos formuojami? Ar ne partijos, ar per parodas?

K. K-M.: Visos parodos buvo teminės ir būtent tokiu (partiniu) aspektu.

R. D.: Keramikos judėjimas link abstrakcijos, tiek dekoratyvinės, tiek taikomosios, kai indai virsdavo nebe indais, o tik kažkokiu tūriu, ar buvo argumentuojama, kuo jisai skiriasi nuo abstraktaus meno?

K. K-M.: Ne, tai plaukiojo tokiam neapibrėžtam debesėly ir tai buvo plius minus protesto išraiška.

R. D.: Tai lyg iš taikomojo meno kilęs, bet kodėl jis toks?

K. K-M.: Kodėl jis toks? Aš manau, kad tai buvo taip pat demonstravimas laisvės, anarchijos, noriu ir einu ten, kur aš noriu, noriu, galiu eiti į visišką abstrakciją, nors vaizduojamuose menuose ta abstrakcija buvo

pakankamai sudėtingas dalykas, irgi šalia eidavo kaip protestas. Tas pats buvo ir keramikoje.

R. D.: Abstrakcionistai vaizduojamajame mene buvo pasmerkti 1962 metais¹³³, o taikomajame?

K. K-M.: O taikomajame taip pat, tai buvo darymas to, kas pasmerkta, padarai kokiam nors gabale skylutę ir vaizduoji, kad čia taikomas menas. Ta skylutė yra dėl akių, kai prie tavęs kas nors labai prisikabins, tai tu pasakysi: „Čia gi vaza!“ Šalia meno visada ėjo protestas prieš esamą ideologinį spaudimą. Kuris vyko bet kokia proga ir buvo labai žiaurus. Visi institute turėjo užsisakyti *Komjaunimo tiesą*¹³⁴, būtinai, kitaip negalima, ir katedroje aš pasakiau: „Ne, aš *Komjaunimo tiesos* neužsisakysiu, nes man nepatinka tas laikraštis.“ Akimirksniu padarė susirinkimą, atšoko kažkoks vadas – parteicas ir pasakė: „Arba tu užsisakai, arba mes tave išmetam iš instituto.“ Tai aš visų akivaizdoje pasakiau: „Taip, man institutas brangesnis, ką man reiškia užsisakyti tą laikraštį. Jei toks rankų sukiojimas yra jums priimtinas dalykas, tai aš užsisakau tą laikraštį.“ Ir aš jį užsisakiau, neparodžiau principų, vis tiek buvo toks suirzimas, nepasitenkinimas, kad, girdi, kažkas drįsta neužsisakyti *Komjaunimo tiesos*.

R. D.: Kai jūs dirbote Kauno „Dailės“ kombinate, ar jis didelis buvo?

K. K-M.: Oi ne, jis buvo toks mažiukas ir kieme dabar stovi toks pastatėlis mažiukas, raudonas, tai jis ir buvo Kauno „Dailės“ kombinatas, tik tas pastatėlis.

R. D.: Tai ten dirbo apie 20 žmonių?

K. K-M.: Gal ir daugiau, ten jau buvo gamyba, dailininkų dirbtuvių beveik nebuvo, Strolis turėjo dirbtuvę, Manomaitis, Krivaitis¹³⁵ ir Miknevičius, ir viskas. Genienė¹³⁶ lyg ir turėjo, toliau buvo gamybinės patalpos, buvo žiedimo cechas, apačioje buvo didelė krosnis, „Kesleris“¹³⁷ vadinosi, ir ten sudėdavo visą biskvitą ir degdavo malkom.

133 „Garbingas tarybinio meno pašaukimas – tarnauti liaudžiai, komunizmui. Partijos ir vyriausybės vadovai apžiūrėjo Maskvos dailininkų kūrinių parodą“, *Literatūra ir menas*, 1962 m. gruodžio 8 d.: 1.

134 *Komjaunimo tiesa* – Sąjunginės Lenino komunistinio jaunimo sąjungos Centro Komiteto laikraštis, leistas 1940–1941 m. ir 1944–1989 m.

135 Povilas Krivaitis (1911–1989), keramikas, 1932–1940 m. mokėsi KMM.

136 Pranciška Čekanauskaitė-Genienė (1926–2002), 1947–1953 m. mokėsi VDI, nuo 1957 m. dirbo KDK.

137 Nuo 1904 m. įmonė „Keller“ gamina įrangą plytoms gaminti, įsikūrusi Lagenbeko mieste Vokietijoje.

R. D.: Kuo tas „Kesleris“ ypatingas?

K. K-M.: Tuo, kad tai yra kambarys, tu į jį įeini, yra skliautai, į jį pridėdavo prigamtų daikčių ir užmūrydavo išeidami. Tai buvo rūšio kambarys, ploto gal 10 m² ir aukštis gal 2 metrai, kad ten nereikėdavo susilenkti įėjus.

R. D.: Kauno „Dailės“ kombinatas gamino daugiau taikomąją ar dekoratyvinę produkciją?

K. K-M.: Taikomąją, tai buvo servizai, *vazėčkos*, puodeliai, bliūdeliai, vazonų įdėklai, skulptūrėlių neatsimenu.

R. D.: O „Jiesia“¹³⁸ tuo metu darė koklius?

K. K-M.: „Jiesia“ tuo metu bandė daryti iš raudono molio tipo ašočius ar dar kažką tokio, bet maždaug ūkinėm prekėm, čia (Kauno „Dailės“ kombinate) buvo pakraipa – kad tas tiražas nedidelis.

R. D.: Tai buvo mažatiražiai ar daugiatiražiai darbai?

K. K-M.: Kai aš ten dirbau, tų mažatiražių dar nebuvo, tik daugiatiražiai.

R. D.: Iki 200 vienetų?

K. K-M.: Taip, pagrindas buvo ašočiai ir puodeliai, tai amžinai klijuodavom prie kažkokių grafinų ašas, tai prie ašočių ašas, tai prie puodelių ašas, va toks buvo darbas.

R. D.: Ką keisdavo dalyvavimas parodose? Ar tai buvo svarbus dalyvavimas?

K. K-M.: Svarbus, jei dabar menininkas parodoje sudalyvauja ir gali būti absoliuti tyła, jokio dėmesio, yra tik nupirkto menotyrininko keletas mandagių eilučių ir tai yra viskas. O tada buvo visai kitaip, tada stengdavosi pamatyti ir tą, kas pirmą kartą atėjo, ir tą, kas klausė vario triūbų jau daug metų, jie vis tiek pažymimi, apie juos pakalbama. Nepalikdavo ir jaunų žmonių be dėmesio, ir tas dėmesys toks, kad tu randi savo pavardę, kad tavo draugai perskaito, kad tavo darbelį nors ir už 100 rublių muziejus nupirko, kad ir mažą. Tarsi tu turi galimybę įeiti į tą kūrybinę visuomenę ir tarsi pasitvirtinti, kad gali pereiti peržiūrą, gali mini konkurse sudalyvauti ir nugalėti, ir kai sudalyvauji parodoj, esi ir pamatomas, dar muziejus kokį makabrą nuperka. Nors kai pagalvoju, kokius makabrus pirkdavo, tai

silpna, bet, matyt, buvo skiriami pinigai ir juos reikėjo išdalinti tokiu būdu. Skyrė muziejui, skyrė ministerijai, skyrė dar kažkam, pasiimti visus vien sau buvo nepatogu. Didiesiems tai numesdavo kažkiek, jaunesniems, kurie matosi, kurie kitokie, čia tikrai nebuvo taip, kad jei tu kitoks, tau paukšt per galvą ir tu gatavas. Tik Budrys¹³⁹ man yra pasakęs: „Argi čia keramika? Čiagi šiaudai *čėmodane*.“ Jau labai bujojo bachūras.

R. D.: O menininkų gavimas dirbtuvių, išvažiavimas į užsienį...

K. K-M.: *Dudki*¹⁴⁰, pati ta svajonių kelionė į užsienį – tai išvažiavimas į kūrybos namus Tarybų Sąjungoje, ir ten išvažiavus, ypač jeigu papuoli į grupę Dzintaryje, kur daro darbus specialiai konkursui Faenroje¹⁴¹ ir ten sukviečiami, kaip tais laikais vadino, asai iš Tarybų Sąjungos, ir jei esi toje grupėje, tai tau nušala kojos, rankos ir panosė iš siaubo, nes konkursui plėšosi visi kaip gali. Tavo darbas gali išvažiuoti į tokį konkursą, į Faeną, ir niekas neskaičiuoja nei darbo dienų, nei darbo valandų, gerdavo visi be proto ir dirbdavo visi be proto.

R. D.: O kaip ten patekt?

K. K-M.: Aš papuoliau į jaunimo grupę, buvo ten ir tokios.

R. D.: Rašai prašymą ir papuoli?

K. K-M.: Rašai ir papuoli arba Dailininkų sąjunga skelbdavo, kad ten ir ten formuojama jaunimo grupė, ir papuoli, man pasisėkė, į jaunimo grupę atvažiavo Romanova¹⁴² iš Maskvos, nes sekanti grupė buvo Faencai, kaip tik prieš naujus metus, ir jai patiko mano darbai, va ir viskas, ir taip užsikabini. O ten informacija ateidavo per Martinsoną¹⁴³, per jo skaidres, per jo aktyvumą, apie keramiką, kokios tu akyse nesi matęs.

R. D.: Martinsonas latvis?

K. K-M.: Taip, tai fantastiškas žmogus, kuris kažkodėl gaudavo tą išėjimą (į užsienį), kodėl nežinau, matyt, per tuos konkursus, nes vis tiek Tarybų Sąjungai reikėjo dalyvauti tuose konkursuose, kaip jie visur

¹³⁹ Romualdas Budrys (g. 1933) 1954–1959 m. mokėsi VDI keramikos. 1979–2019 m. LDM direktorius, 1976–1990 m. Meno vertybių įsigijimo komisijos prie LSSR kultūros ministerijos pirmininkas.

¹⁴⁰ Rus. perkeltine prasme reiškia – nieko panašaus.

¹⁴¹ *Premio Faenza* – nuo 1931 m. teikiamas prizas už šiuolaikinės keramikos menininkams, kurį įsteigė *Museo Internazionale delle Ceramiche* Faencos mieste.

¹⁴² Liudmila Fiodorovna Romanova (Людмила Фёдоровна Романова), SSRS dailininkų sąjungos valdybos referentė, 1961–2008 m. atsakinga už dekoratyvinio-taikomojo meno tarptautinių parodų rengimą SSRS, Rusijoje ir užsienyje.

¹⁴³ Peteris Martinsons (1931–2013), latvių keramikas, apdovanotas *Premio Faenza* aukso medaliais 1972, 1975, 1976 m.

dalyvaudavo, ir nugalėti. Tai užpirkdavo vietą ir buvo valstybinis reikalas suformuoti tą grupę, kuri tikrai dirba ir tikrai patikimai. Ir Martinsonas visada buvo tos grupės vadas, kad grupė orientuotųsi, kas su kuo valgoma, veždavo skaidres, būtent iš tos Faencos, tai buvo didžiulė mokykla mūsų Lietuvos keramikams, tos Dzintario grupės, skaidrės, ten sukaupta medžiaga – albumai. Kai nuvažiuoji, iš pradžių tik žiūri medžiagą, kad susigaudytum, kas ten yra, nes iš čia nuvažiavęs ir supratimo neturėjai, žurnalų nėra, informacijos nėra jokios. Kartais eidavo gandai, kad Ličkutė turi žurnalų ar knygų, jai iš Amerikos atsiunčia, bet ji niekam nerodo. Aš nežinau, ar ji turėjo, ar neturėjo, bet tokie gandai sklido. Kokioj be informacijos sistemoje mes buvom – taigi katastrofa.

R. D.: Bet Adomonis buvo išvažiavęs į Čekiją?

K. K-M.: Mane irgi buvo išsiuntę, bet ne vietiniai, išsiuntė Maskva, po visų šitų grupių man Romanova atsiuntė tokį raštą, kad yra formuojama Demokratinėje Vokietijoje tarptautinė grupė ir vienas atstovas turi būti iš Tarybų Sąjungos, ir kad aš važiuoju. Ir nuvažiavau, be jokių žinių, kai nuvažiavau į tą fabrikėlį, man pasakė, kad per mėnesį turiu padaryti parkui skulptūrą. Tai tu turi žinoti iš anksto bent savaitę, bent eskizą pasidaryti, ne tai, kad atvažiavus, šliop – parkui skulptūrą.

R. D.: Ačiū.

K. K-M.: Prašom.

Gauta ——— 2021 04 23

Šaltiniai

Lietuvos dailininkų sąjungos archyvas, Dailininkų bylos.

Literatūra

- Adomonis, Juozas. *Dailioji keramika*. Vilnius: LTSR liaudies meno rūmai, 1966.
- . „Keramikai atsiskaito“. *Dailė*, nr. 6 (1965).
- . „L. Strolio keramika“. *Kultūros barai*, nr. 4 (1968).
- . „Tradicija ir tendencijos“. *Kultūros barai*, nr. 8 (1969).
- Adomonis, Juozas ir Vaclovas Miknevičius. „Tarpautinė keramikos paroda Prahoje“. *Dailė* (1964).
- Adomonis, Tadas. „Pastabos apie dekoratyvinę-taikomąją dailę“. *Pergalė*, nr. 5 (1961).
- Aldona Ličkutė, katalogas, išanginis straipsnis N. Tumėnienės. Vilnius: LTSR dailės muziejus, 1979.
- Algirdas Laučius, keramikos paroda 1978 07 06 – 08 07 Dailės parodų rūmuose. Ats. redaktorius P. Gudynas. Vilnius: Lietuvos TSR dailės muziejus, 1978.
- Areška, Vitas. „Idealoginė meno funkcija“. *Kultūros barai*, nr. 5 (1970).
- Budrys, Stasys. „Platūs dailės horizontai“. *Dailė* (1964).
- Cieškaitė, Laimutė. „Gyvenimo pulsas“. *Kultūros barai*, nr. 10 (1965).
- . „Keramiko jubiliejus“. *Kultūros barai*, nr. 10 (1970).
- Čerbulėnas, Klemensas. „Liaudiškumo problemos šių dienų dailėje“. *Dailė* (1967).
- Drėma, Valdas. „Liaudiškumas ir miesčioniškumas dailėje“. *Kultūros barai*, nr. 9 (1966).
- Eidukaitė, Danutė. „Keramikei T. Miknevičienei – 50 metų“. *Pergalė*, nr. 4 (1959).
- „Garbingas tarybinio meno pašaukimas – tarnauti liaudžiai, komunizmui. Partijos ir vyriausybės vadovai apžiūrėjo Maskvos dailininkų kūrinių parodą“. *Literatūra ir menas* (1962 12 08).
- Gobis, Vladas. *Vilniaus universiteto partinės organizacijos veikla. LTSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai*. XXI. Vilnius, 1981.
- Jablonskytė-Rimantienė, Rimutė, *Šventoji I: Narvos kultūros gyvenvietės*. Vilnius: Mokslas, 1979.
- Jubiliejinė taikomosios-dekoratyvinės dailės paroda*, katalogas. Sudarė J. Šerienė. Vilnius: Lietuvos TSR dailės muziejus, 1968.
- Kauno dailininkų taikomosios-dekoratyvinės dailės paroda*. Kauno dailininkų taikomosios ir dekoratyvinės dailės paroda Valstybiniame M. K. Čiurlonio vardo dailės muziejuje Kaune, katalogas. Kaunas, 1964.
- Kęstutytė, Genovaitė. „Kai kurie nacionalinių tradicijų panaudojimo lietuvių tarybinėje keramikoje bruožai“. *Dailė*, nr. 12 (1969).
- „Lenino nužymėtu keliu“. *Kultūros barai*, nr. 4 (1966).
- „Liaudies menas ir tolesni jo raidos keliai“, diskusija. *Kultūros barai*, nr. 11 (1966).
- Liucija Šulgaitė: keramika*, parodos katalogas. Vilnius: LTSR dailės muziejus, 1978.
- Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. III. Vilnius: Mintis, 1971.
- „Meno idėjos ir gyvenimas“, diskusija. *Kultūros barai*, nr. 12 (1967).
- Mikėnas, Jonas. *Dailiosios keramikos technologija*. Vilnius: Mintis, 1967.
- Miknevičius, Vaclovas. *Dailioji keramika: dailės ir technologijos darbai*. Kaunas: K. Poželos sp., 1970.
- Pinkus, Stasys. „Apie seniausią dailę“. *Kultūros barai*, nr. 11 (1966).
- . „Jubiliejinė taikomosios-dekoratyvinės dailės paroda“. *Dailė*, nr. 8 (1966).
- . „Laiko dvasia keramikoje“. *Kultūros barai*, nr. 1 (1967).
- . „Liudvikui Stroliui 60 metų“. *Dailė*, nr. 8 (1966).
- . „Už novatorišką taikomąją dailę“. *Dailė* (1963).
- Rada, Pravoslav. *Knihá o technikách keramiky*. Praha: SNKLHU, 1956.

Respublikinė dailės paroda Lietuvos TSR 20-mečiui paminėti, katalogas. Lietuvos TSR kultūros ministerija, Lietuvos TSR dailininkų sąjunga, Vilniaus valstybinis dailės muziejus. Sudarė Pr. Gudynas ir S. Jakštas, Vilnius: Vilniaus valstybinis dailės muziejus, 1960.

Respublikinė taikomosios dekoratyvinės dailės paroda / Республиканская выставка прикладного декоративного искусства, katalogas. Sudarė A. Laucius, V. Pakštas, R. Budrys, ats. red. P. Gudynas. Vilnius: Valstybinis dailės muziejus, 1964.

Schumann, Theodor. „Oberflächenverzierung in der antiken Töpferkunst. Terra sigillata und griechische Schwarzrotmalerei“. *Berichte der deutschen keramischen Gesellschaft*, 32 (1942).

Šepetys, Lionginas. „Dideli dailininkų uždaviniai“. *Dailė*, nr. 6 (1965).

The Techniques of Painted Attic Pottery. Joseph Veach Noble. Metropolitan Museum of Art (New York, N.Y.). Watson-Guption Publications, 1965.

„Tradicinėse medžiagose – nūdienos grožis“. *Dailė* (1969).

Vaclovas Miknevičius, katalogas. Sudarė V. Miknevičius. Vilnius: Lietuvos TSR dailės muziejus, 1970.

Vaclovas Miknevičius: dailės darbų paroda: 50 metų amžiaus sukakčiai paminėti, katalogas. Sudarė P. Gudynas ir S. Jakštas. Vilnius: Valstybinis dailės muziejus, 1960.

Valantaitė, Birutė. „Už idėjinę dailę“. *Dailė* (1963).

Блаватский, Владимир Дмитриевич. *История античной расписной керамики*. Москва: Издательство Московского университета, 1953.

Santrumpos

DF – Dailės fondas

DS – Dailininkų sąjunga

KDK – Kauno „Dailės“ kombinatas

KMM – Kauno meno mokykla

KTDDI – Kauno taikomosios ir dekoratyvinės dailės institutas

LSSR – Lietuvos Sovietų Socialistinė Respublika

LDI – LSSR valstybinis dailės institutas

VDA – Vilniaus dailės akademija

VDI – Vilniaus dailės institutas

VDK – Vilniaus „Dailės“ kombinatas

VDM – Vilniaus dailės muziejus

VŽŪ – Visasąjunginė žemės ūkio paroda

Summary

Interviews with Twentieth-Century Ceramicists: Aldona Ličkutė, Egidijus Ignas Talmantas, and Kristina Karkaitė-Mazūrienė

Rokas Dovydėnas

Keywords: ceramics, Soviet period, State Art Institute, clay, panel.

This publication of sources contains three interviews with ceramic artists who were active in the twentieth century: Aldona Ličkutė, Egidijus Ignas Talmantas, and Kristina Karkaitė-Mazūrienė.

Aldona Ličkutė's interview covers the period of her studies, the 1950s, her relation with the teachers and her own teaching practice in the State Art Institute, and the lack of materials and technical facilities in ceramics in the Soviet period.

Egidijus Ignas Talmantas speaks about his technological experiments, the manufacturing of terra sigillata, and his attempts to promote this invention internationally. He also describes his cooperation with archaeologists in exploring historical ceramics, and his work in the Vilnius M. K. Čiurlionis Art Boarding School.

Kristina Karkaitė-Mazūrienė's interview addresses the artist's relation to already well-established creators, the exhibition possibilities of those times, and the efforts to seek creative freedom. All the three interviewees speak about the artists' possibilities to create in the Soviet period, and it is obvious that ceramic artists chose different tactics ranging from adapting to the system, refusal to create and immersing in technological experiments, to the attempts to bypass the local power field and to find higher-placed reviewers.

The interviewees, remarkable personalities, discuss the aspects important for creating ceramic works, their study years, their relations with colleagues, and their own work. The interviews touch upon the themes that could not be put out for public discussion in the Soviet era. Hopefully, these conversations will be interesting for further researchers of the Soviet period.